

Järsnäs kyrka

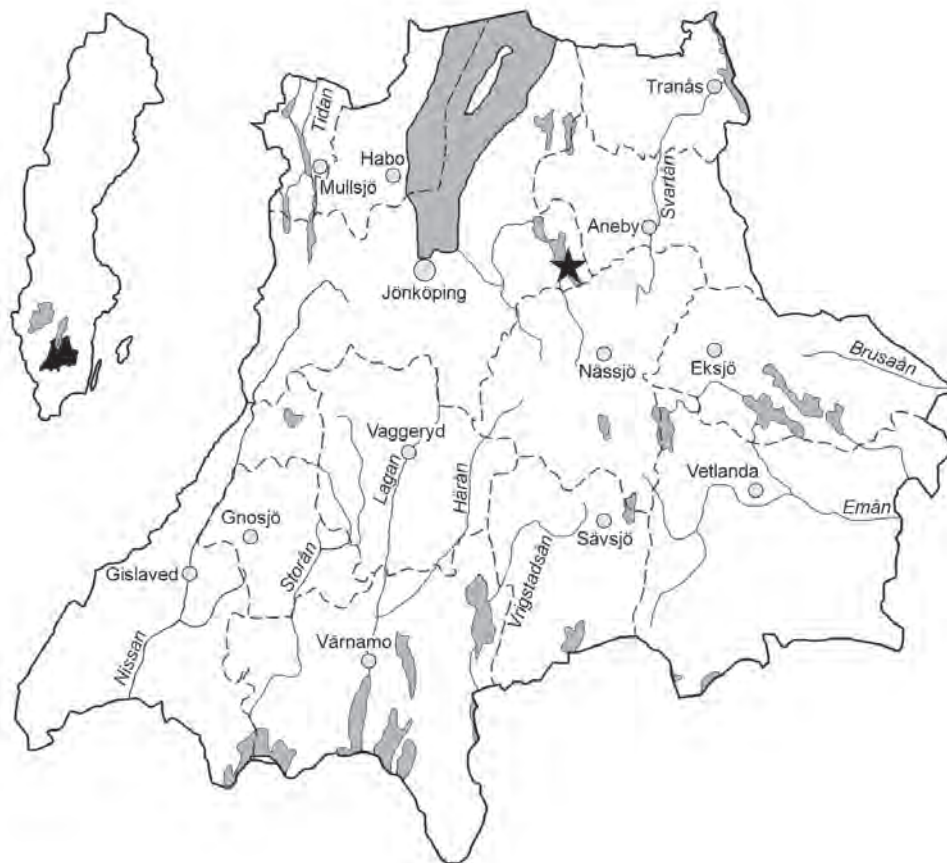

Antikvarisk medverkan i samband med
invändig restaurering m. m.

*Järsnäs socken i Jönköpings kommun,
Jönköpings län, Växjö stift*

Järsnäs kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med
invändig restaurering m. m.

Rapport och foto: Robin Gullbrandsson
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2016

Innehåll

Inledning.....	5
Syfte	6
Historik.....	6
Beskrivning inför åtgärder.....	17
Vidtagna åtgärder	25
Byggnadsarkeologiska iakttagelser.....	44
Sammanfattning.....	46
Referenser.....	48
Administrativa uppgifter.....	49

Bilagor

- Bilaga 1. Inspektionsblankett 1906. ATA.
- Bilaga 2. Förslag till ommålning. Erik Lundberg, 1936. ATA.
- Bilaga 3. Kyrkostämmoprotokoll 1936. ATA.
- Bilaga 4. Ritningsunderlag, Arkitekthuset AB, 2014.
- Bilaga 5. Förslagsskisser och ritningar rörande montering av musei-föremål, altare i sakristia.
- Bilaga 6. Materialspekifikation, Bröderna Bergströms Byggnads AB.
- Bilaga 7. Restaureringsrapport blyfönster, Malmö glassliperi & bly-fönsterfabrik AB

Utdrag ur digitala fastighetskartan blad 64E 0hS.

Järsnäs kyrka från söder.

Inledning

Under 2012 tillsatte Järsnäs församling en arbetsgrupp för att ta fram ett förslag till invändig renovering av sockenkyrkan. Fokus låg dels på hur kyrkorummet skulle kunna anpassas till dagens och framtidens behov, dels på hur dess äldre historia kunde lyftas fram. I ett tidigt stadium anlätades Arkitekthuset AB i Jönköping och Jönköpings läns museum för att bistå med projektering och ansökningshandlingar för kyrkoantikvarisk ersättning och länsstyrelsetillstånd. I projekteringen ingick även Anne Håkanssons Måleri, Gränna; FLK, Värnamo; Conservator, Kalmar; WSP, Jönköping, och Klockaregårdens fönsterhantverk, Aneby. Tillstånd för projektets olika delar söktes hos länsstyrelsen under 2013 och början av 2014 då slutprojekteringen ägde rum, samt i några fall efter påbörjad entreprenad.

Följande tillstånd lämnades av länsstyrelsen:

- Renovering av ljuskronor m.m. (2013-03-25 dnr 433-7738-12)
- Restaurering av fönster (2013-03-25 dnr 433-7742-12)
- Installation av nytt klimatsystem (2013-03-25 dnr 433-7743-12)
- Ombyggnad av gamla sakristian (2013-03-25 dnr 433-9058-12)
- Ny dagvattenledning (2013-11-05 dnr 433-7306-13)
- Invändiga måleri- och putsarbeten (2014-09-12 dnr 433-6446-14)
- Invändiga åtgärder (2014-09-12 dnr 433-6447-14)
- Undertrycksventilation (2014-09-15 dnr 433-6511-14)
- Belysning, brand- och utrymningslarm samt ombyggnad av värmesystem (2014-09-29 dnr 433-6580-14)
- Ombyggnad och nytillverkning av inredning till koret (2014-09-29 dnr 433-5842-14)

- Ny placering av den gamla predikstolen (2015-03-06 dnr 433-1526-15)
- Tillgänglighetsanpassning (2015-03-19 dnr 433-1835-15)
- Nya stolar (2015-03-19 dnr 433-7741-12)

Föreliggande rapport är en samlad redogörelse och dokumentation för de arbeten som omfattades av ovan nämnda tillstånd från länsstyrelsen. Den 25 april 2014 sammanställdes slutligt förfrågningsunderlag för upphandling. Jönköpings läns museum anlätades för antikvarisk medverkan genom Robin Gullbrandsson, vilken även deltog i projekteringen och har sammanställt föreliggande rapport. Arbetena genomfördes från augusti 2014 till september 2015. Totalentreprenör var Bröderna Bergströms Byggnads AB, Halmstad, och projektledare Maria Williamsson, Arkitekthuset. Slutbesiktning företogs den 16 juni 2015 följt av efterbesiktning den 13 augusti.

Syfte

Den invändiga restaureringen syftade dels till att rusta Järsnäs kyrka för dagens och framtidens kyrkliga behov, dels till att framhäva den karaktär som kyrkorummet fick vid en omfattande om- och tillbyggnad 1905–1906. Rapporten syftar till att utgöra en dokumentation av arbetenas art och omfattning, samt av material- och metodval.

Historik

Medeltidskyrkan

Järsnäs kyrka omtalas första gången i skrift 1336, då östgöten Gustav Bosson testamenterar pengar till densamma. Hur kyrkan från början såg ut är oklart. Det bevarade äldre långhuset och det fullbreda, rakt avslutade koret, uppförda av fältsten, ger bilden av en typisk 1200- eller 1300-talskyrka. Men historiska uppgifter ger en något annan bild. Troligen var koret från början smalare och betydligt lägre än långhuset, samt med rakt avslutad östvägg. Fyra kvarstående takstolar av ”kungstyp” över det ursprungliga långhuset vittnar om en takkonstruktion med så kallad långstol, typisk för den fullt utvecklade gotiken och tidiga renässansen (jmf Askeryd och Höreda i ”Medeltida taklag – Elva kyrkor i Linköpings stift” 2011:1). Sakristian är sannolikt samtida med koret och har under golvet en liten vinkällare. Kyrkoherde Abraham Anander beskrev vid 1700-talets början en nedgången kyrka. Den var ”prof på dålig byggnadsstil. Der mur tröt, tog väggen [trävägg] wid, ingen sida war af endera slaget. Wäggen 8 a 10 aln. Än blott 11 ½ aln wid omskiftet [mötet mellan sten- och trävägg?]. W gafflen stod på trästödder. Choret litet, war enkom af sten.” Koret var ”på södra sidan en aln indraget om kyrkans mur och ännu smalare åt gaveln”. Det livade alltså inte som

Ett av få medeltida inslag i dagens kyrka. Här ses två av fyra senmedeltida takstolar av ”kungstyp”, som står över östra korsarmen, en del av långhuset i medeltidens kyrka. Troligen tillkom detta taklag i samband med senmedeltida valvslagning. Få liknande taklag är kända i länet, däribland i Askeryd och Höreda kyrkor.

idag med södra långhusmuren. Uppenbarligen blev den medeltida stenkyrkan aldrig helt fullbordad utan provisoriskt kompletterad i trä, en lösning som blev permanent. I *Smålands Beskrifning* från 1770 står att kyrkan ”förut byggd av korsvirke [!], blev 1712 uppsatt av sten till 36 alnars längd”. År 1712 ersattes alltså träpartierna med stenmurar och långhuset förlängdes åt väster. Drivande kraft bakom detta arbete var sannolikt nämnde kyrkoherde Anander. Koret var välvt, liksom även långhuset. Troligen slogs valven under senmedeltiden, vilket var det vanliga i nordvästra Småland. Det kan tänkas att man då gjorde en ny takkonstruktion, av vilken endast ovan nämnda takstolar bevarats. En dendrokronologisk undersökning skulle kunna ge klarhet i när detta skedde. Valven i långhuset revs 1712 och ersattes med ett plant innertak.

Kyrkans enda medeltida inventarium är ett ståligt triumfkrucifix, troligen 1400-tal, som hängde i mötet mellan kor och långhus i medeltidskyrkan. En tolkning är dock att själva Kristusfiguren snidades först på 1600-talet som replik av en medeltida.

1700-talskyrkan

En altarpuppasats i barock tillverkades 1722. År 1747 försåg Jönköpingsmästaren Johan Kinnerus taket med dekorativa målningar samt målade på den gamla västläktaren Kristus och profeter, på en annan läktare apostlarna. I kontraktet hade Kinnerus lovat ”att i kyrkan måla och sira efter yttersta konst och förmåga med historier uti taket av återlösningsverket, yttersta domen och helvetet, eller vad församlingen skulle vilja åstunda för historier, med goda sköna försvarliga färger samt gardiner omkring fönstren eller stenverk samt stolarna med oljefärg av marmor eller annat.” Yttersta domen kom att uppta mittpartiet i taket, i väster över läktaren Helvetet. Dåvarande kyrkoherde Erik Sjölin hade säkert en betydande roll i valet av motiv. Troligen hade takmålningarna liknande utseende som de i Brandstorp som Kinnerus utförde året därpå. Vid okänt tillfälle, kanske i samband med installation av orgel 1823 flyttades läktarbröstningen med apostlabilderna till en ny läktare i norra korsarmen. Vid 1905 års om- och tillbyggnad såldes det målade innertaket och monterades som verkstadsvägg hos handlanden Magnusson i Svenstorp, där de sedermera övermålades och doldes av brädfodring (enligt snabbinventeringen 1919). Var västra läktarens målningar tog vägen är oklart.

Trots 1712 års om- och tillbyggnad blev kyrkan snart för liten igen. På grund av befolkningsökningen så genomgick kyrkan därför en för nordvästra Småland typisk utökning, man byggde till en korsarm av timmer åt norr, varvid man också ändrade riktningen i kyrkan. Koret flyttades till den nya korsarmen och gamla koret omvandlades till korsarm för bänkplatser. Detta skedde år 1766. Under kyrkogolvet inrättade kyrkoherden en gravkammare för sig och sin familj.

Porträtt i kyrkan av kyrkoherde Abraham Anander (1673-1732) som 1712 såg till att förbättra den bofälliga kyrkobyggnaden.

Bit av gamla läktarbröstningen med apostlamålningar utförda av Johan Kinnerus 1747.

Interiör av kyrkorummet före 1905, vy mot norr och den timrade korsarmen med orgelläktaren. JLM.

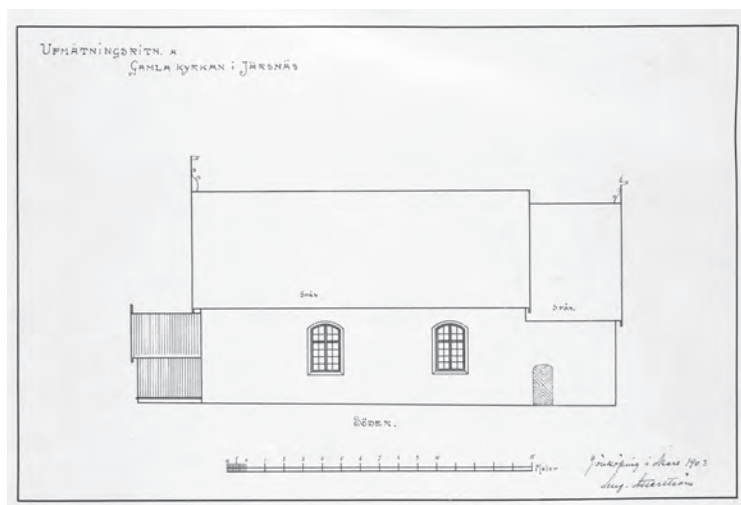

Koret, sakristian och den då timrade norra korsarmen sedda från nordost någon gång före 1906. JLM.

År 1823 inköptes ett orgelverk av orgelbyggaren Nils Ahlstrand, vilket föranledde flytt av koret till långhusets södra sida och bygge av ny läktare, vartill som nämnt ett äldre läktarbröst återanvändes.

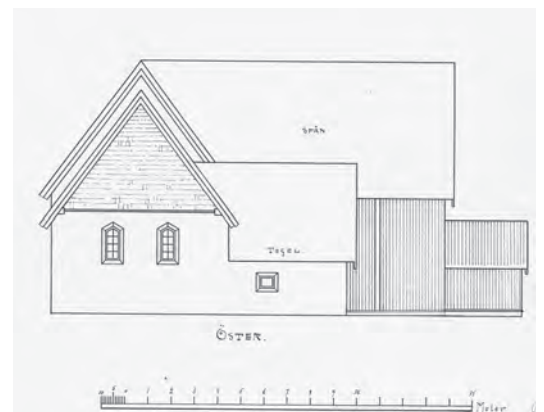
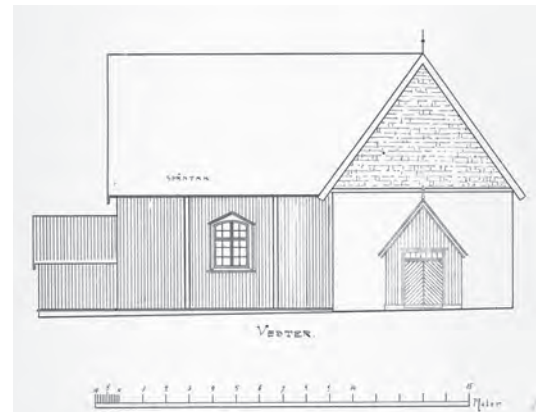

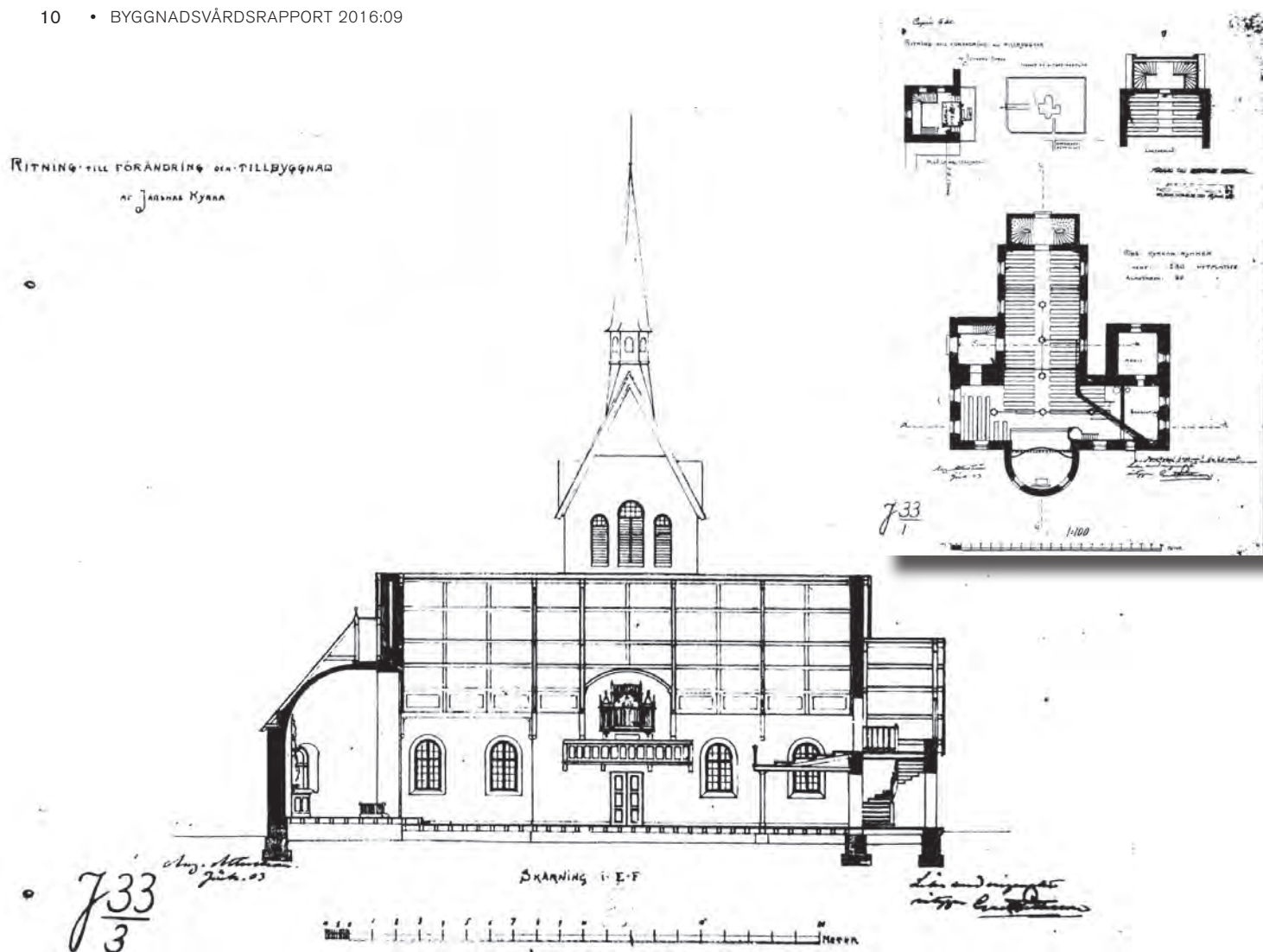
Fotografi taget före 1905 som visar den östra korsarmen, det gamla koret i medeltidskyrkan. Notera predikstolen och Kinneri takmålningar. JLM.

Uppmätning av den gamla kyrkan, utförd 1903 av arkitekt August Atterström. JLM.

Orgeln övertogs 1905 av Norra Smålands fornminnesförening och kom att få sin plats i Bäckaby gamla kyrka i Jönköpings stadspark. Beklagligt nog blev den där offer för den mordbrand som 2000 ödelade kyrkan. I slutet av 1800-talet försågs kyrkorummet med en värmande kamin.

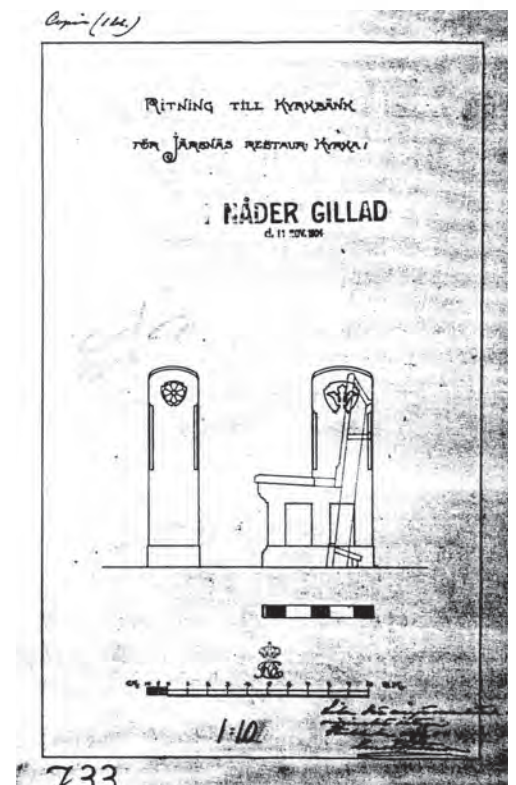
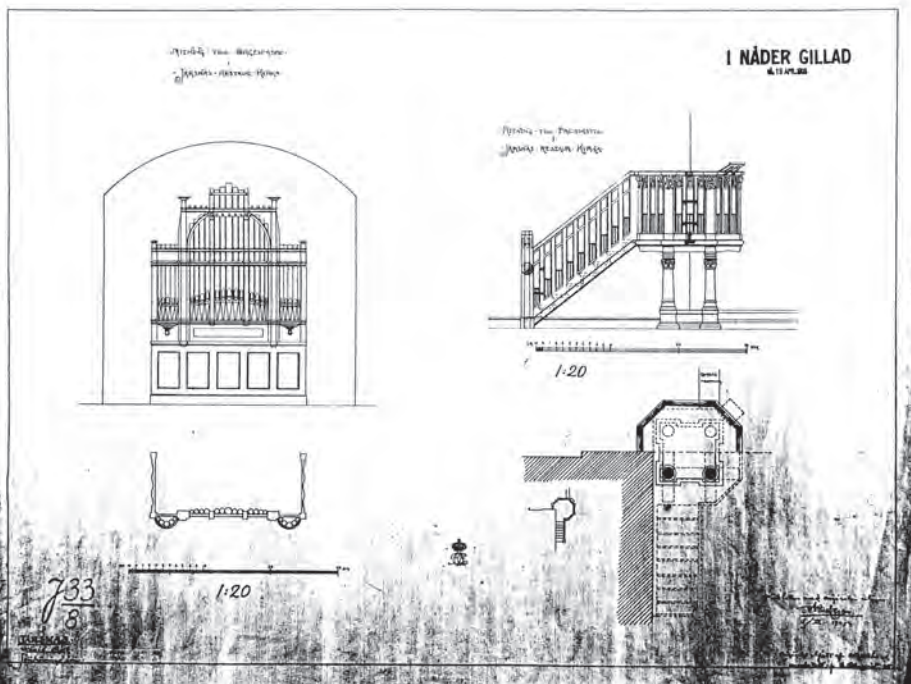
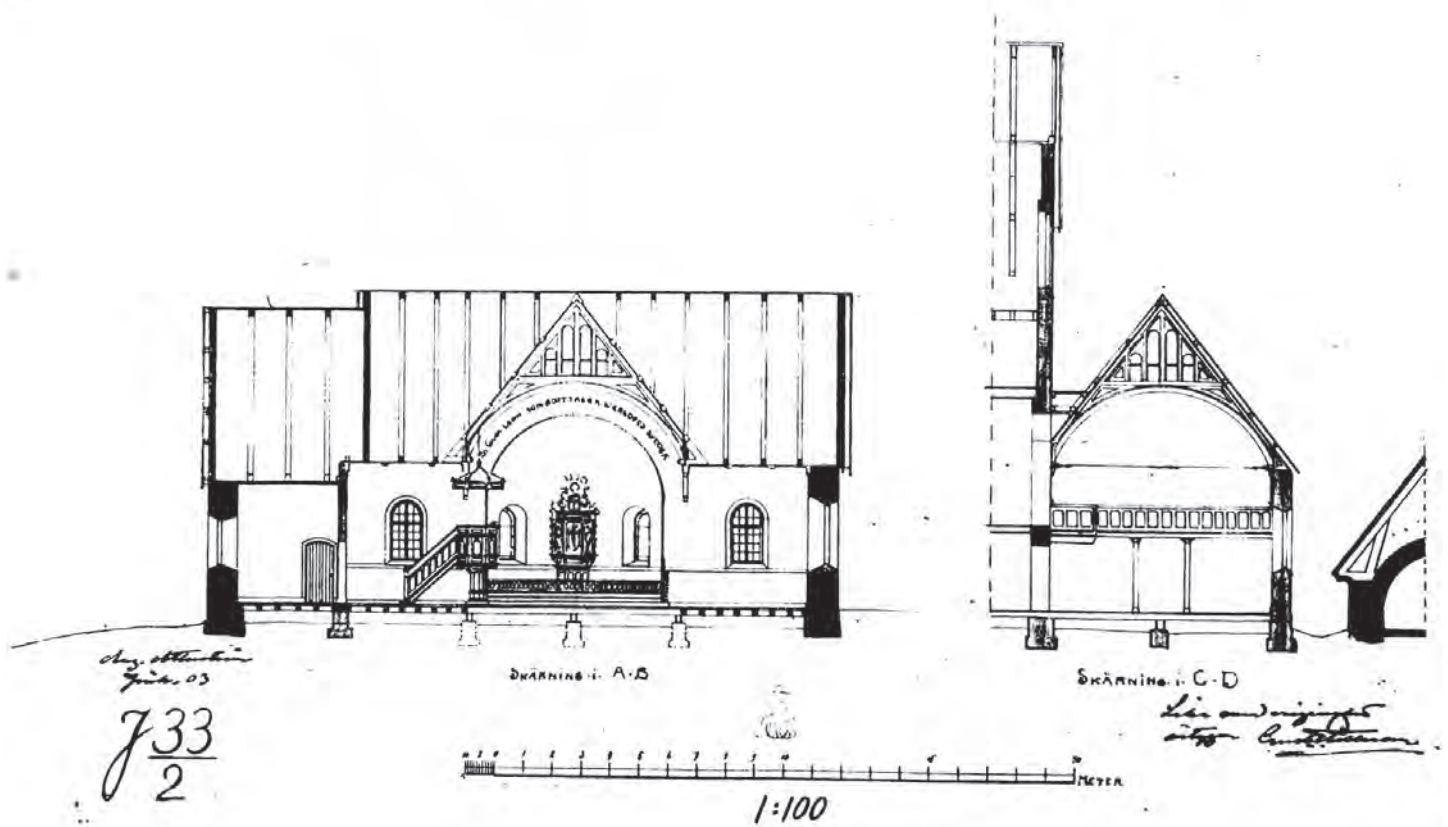

Denna och motstående sida: Arkitekt August Atterströms ritningar till om- och tillbyggnad av Järsnäs kyrka samt ny inredning, daterade Jönköping 1903. Formspråket är en blandning av jugendstil och begynnande nationalromantik. ATA.

Omvandlingen 1905–1906

Vid förra sekelskiftet var kyrkan nedgången och kyrkostämman beslutade år 1903 att företa "restaurering" och tillbyggnad. "Restaurering" i den tidens bemärkelse innebar ingalunda ett försök att återställa byggnaden till ett äldre skick, snarare var det en genomgripande "renovering" i tidens smak. Dåvarande stadsarkitekten i Jönköping, August Atterström (1865–1930), fick uppdraget att göra ett förslag till kyrkans förnyelse. Atterström var på sin tid länets ende skolade arkitekt. Han kom från Värmland och utbildade sig vid Tekniska högskolan och Konstakademien i Stockholm. Efter sin examen 1894 gjorde han studieresor till Tyskland, Österrike, Schweiz och Italien, viktiga inspirationskällor för tidens arkitekter. I Jönköping ritade han bland annat teatern, Ida skola, Torpaskolan och Per Brahegymnasiet. Här märks influenser från såväl nationalromantik som nybarock och jugend (med en förkärlek till de stramt geometriska dekorationer som är typiska för wienerjugend). Särskilt nationalromantiken och den moderna jugendstilen av wiensk art kom att sätta tydliga avtryck i Järsnäs kyrka.

Den genomgripande om- och tillbyggnaden av kyrkan ägde rum 1905–1906 med C. A. Johansson från Skövde som byggmästare. Troligen till följd av Atterströms intresse för arkitekturhistoria och arkeologi kom utgångspunkten bli ett bevarande av medeltidens långhus, kor och sakristia. Den timrade norra korsarmen revs och

Jersnäs kyrka, interiör.

Äldre vykort med interiören efter 1906. Inredningen och takstolarna är ljusmålade medan väggarna bär ett rikt dekorationsmåleri, i absiden med tydliga drag av jugend. På sidoläktaren till höger skimtar spelbordet till den då nya orgeln. Privat ägo.

ersattes med en ny i tegel. I vinkeln mellan denna och gamla långhuset restes ett högt torn med särpräglad nationalromantisk taklösning. Det befintliga koret på sydsidan accentuerades genom tillbygget av en stor absid. Befintliga fönster i de äldre delarna förstörades. I korfönstren insattes dyrbara glasmålningar av Neumann & Vogel på Stockholms glasmåleri, vilka donerades av dåvarande kyrkoherde Johan Magni (kyrkoherde mellan 1878 och 1905). Takfallen belades med för tiden typisk skiffertäckning. Ny sakristia avskärmades i det som ursprungligen var gamla koret. Gamla sakristian blev arkiv.

Det nya kyrkorummet hade föga eller inget gemensamt med den tidigare bondska barockkaraktären. Istället skapades en i länet ovanlig och särpräglad blandning av samtidens båda moderna stilar, den tillbakablickande nationalromantiken och den mer nyskapande jugendstilen. Sistnämnda är ovanlig även sett till landet som helhet vad gäller kyrkorna. Den upp till nock öppna takkonstruktionen med sina dominerande takstolar är fritt inspirerad av det sena 1800-talets föreställningar om vikingatida hallar och romanska kyrkorum. Dekorativa smidesband löper från sida till sida. Den helt nya inredningen fick en enhetlig jugendprägel med stramt rätvinkliga former och återhållsam dekor. Liksom innertaket oljemålades den i ljust gulbrutna kulörer. Särskilt predikstolen är med sin dekoration ett karaktäristiskt exempel på den wienska jugendstilen.

Vy mot norr, fotot troligen taget av arkitekt Erik Lundberg under restaureringen 1937. Långsidornas ljusnicher är redan uppbrutna och takfälten har förminskats samt klätts med masonit. Notera även gavelns bibelord. ATA.

Anmärkningsvärt i sammanhanget är den ovanliga placeringen av orgeln på en stor sidoläktare i väster, en företeelse som inte var till fördel för orgelklangen. Ett färgstarkt inslag på läktarna var att de övre fyllningarna var genombrutna och klädda med högrött tyg. Ny orgel byggdes av Johannes Magnusson i Göteborg, omfattande tio stämmor fördelade på två manualer och bihängd pedal, motsvarande tidens romantiska orgelideal. Placeringen av orgeln var dock som sagt inte idealisk, särskilt som orgelhuset var inskjutet i själva tornkroppen för att ge mer sittplatser.

Koret fotograferat efter 1906. JLM.

Detalj av vykort från före 1905. JLM.

Det enda i interiören som sparades från föregående kyrkorum var 1700-talets altarpupsats, vilken fick en hårdhänt nymålning, vilket kritiserades av Överintendentsämbetet "alldeles ommåladt (sött) kunde med ledning blifvit bra". Triumfkrucifix m.m. förpassades till nya tornvinden.

Mot den strama ljusa inredningen spelade en mycket rik väggdekoration, för vilken kyrkans målarmästare, A. E. Gustafsson från Skövde, var ansvarig. Måleriet utfördes i limfärg i kraftiga jordfärger. Absiden hade nedtill en bröstning av glaserat mörkt tegel och ovanför denna en utmärkande stiliserad jugenddekor. I själva hjässan fanns en himmel med förgyllda stjärnor, vars blå fond gradvis övergick i väggkulören. I triumfbågen målades med förgylld fraktur: "WÄNDEN EDER TILL MIG SÅ WÄRDEN I FRÄLSTA I JORDENS ALLA ÄNDAR" (mot kyrkorummet) och "SE GUDS LAMM SOM BORTTAGER WERLDENS SYNDER" (i valvet), omgivna av lagerblad. På övriga väggar målades dekorativa fält som harmonierade med inredningens formspråk.

Erik Lundbergs restaurering 1937

I och med 1930-talet hade smaken vad gällde kyrkoinredning radikalt förändrats. Modernismen började göra sig gällande i nybyggnad samtidigt som antikvariska myndigheter började värdesätta 1700-ta-

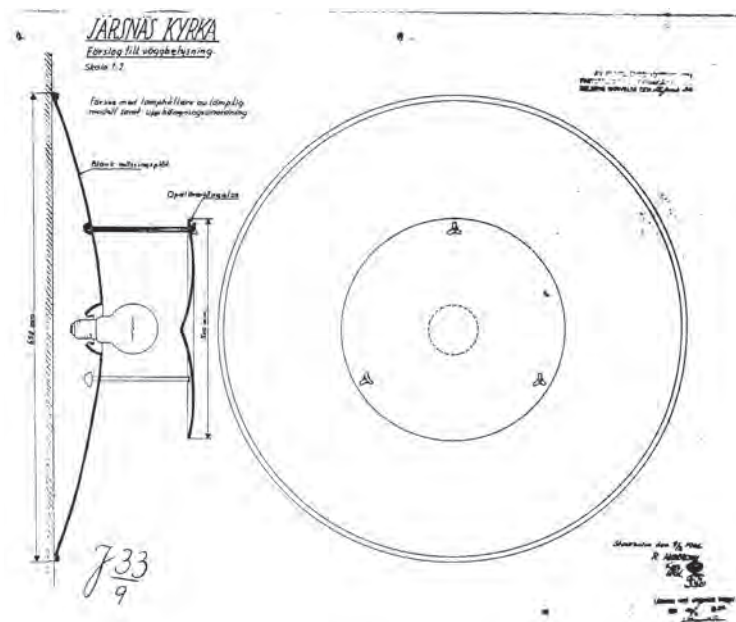
Den hårdhänt restaurerade altarpopsatsen. Notera den målade jugendfrisen över väggens tegelbröstning. JLM.

lets kyrkorum. Sekelskiftets stilideal med nygotik m.m. ansåg man nu förfulade många äldre kyrkor, varför restaureringarna ofta kom att göra rent hus med den tiden. Även Järsnäs kyrka kom att beröras av den restaureringsvåg som gick över landets kyrkor under mellankrigstiden. Församlingen i Järsnäs valde att anlita en av de mer tongivande bland landets restaureringsarkitekter för uppgiften att åter förnya sin kyrka. Arkitekten och konsthistorikern Erik Lundberg var då verksam som antikvarie vid nyinstittade Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Med tiden kom han att stå för ett utpräglat modernistiskt och gestaltande restaureringsideal, men vid denna tid skiljde han sig föga från sina kollegor runt om i landet.

Huvuddragen i Lundbergs restaurering 1937 var flytten av orgeln

I församlingen rådde delade meningar om renoveringen av altarpopsatsen m.m. 1908. Kyrkorådets ordförande Arne Hjertqvist visar upp baksidan av minnestavlan: "Vandalis.. gjord af kyrkoh.. E-M. Se st. prot. af 31/5 1908. Upps. af V 1909..."

Erik Lundberg ritade moderna väggarmaturer till kyrkan, detta förslag kom dock inte till utförande, men är släkt med dem i kyrkorum och vapenhus. ATA.

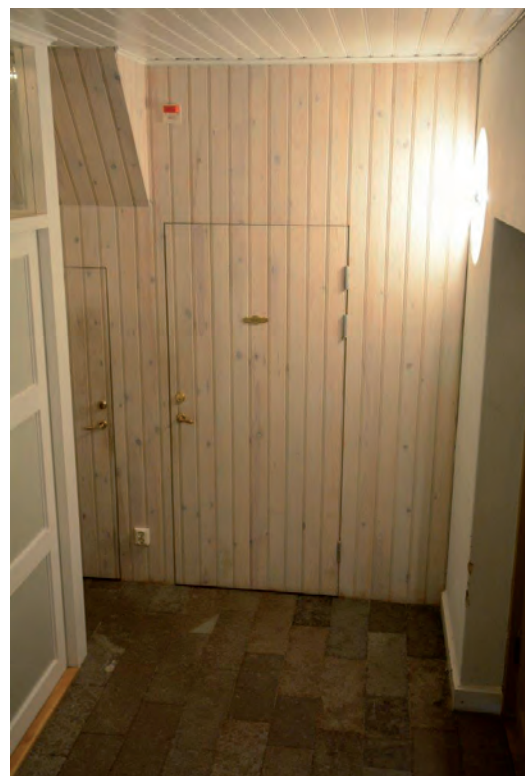
till norra läktaren och rivning av den utkragande orgelläktaren som störde "kyrkorummets helhetsverkan" samt en total ommålning av interiören. Därtill skulle elektrisk belysning införas och rötskadade partier av golv bytas ut. Läktarbröstningarna från 1905 doldes bakom masonit för att ge en som man då ansåg lugnare helhetsverkan. I samma syfte vattrevs väggarna, varvid troligen större delen av befintligt dekorationsmåleri förstördes, och limfärgades därefter på nytt helt i vitt med en svag brytning åt gult. Lundberg avsåg att ge absidväggen en särskild färgbehandling, troligen för att skilja ut den mer från övriga kyrkorummet, men så blev sedan inte, teglet överputsades och dekorationerna togs bort. Inredningen målades i blågrön färgton (dagens?) medan altarring och predikstol hölls i gulbrunt med förgyllningar för att framhäva koret (dagens). Innertaketets pärlspontade fält doldes bakom masonit och nya listverk, delvis av smaksål, men också på grund av drag. Även övriga pärlspontade ytor i kyrkorummet doldes bakom masonit, bland annat på bänkinredningen. Något förvånande i sammanhanget är avlutningen och laseringen av takstolarna och ramverken i taket, den åtgärd som kanske mest påtagligt förändrade upplevelsen av kyrkorummet. Genom detta förstärktes snarare den nationalromantiska karaktären. Trärena ytor gav en känsla av ålderdom och robusthet, kvaliteter som uppskattades i den nationalromantiska arkitekturen (jmf Ingatorps kyrka från 1914). Men det var också kvaliteter som kom att bli en central del i Lundbergs restaureringar (jmf Åtvids gamla kyrka m fl). Den frilagda gamla träytan eller medvetet patinerade ytan svarade mot önskemål om äkta naturmaterial och historiskt djup. Samma gällde för behandlingen av kalkade väggar i brutna kulörer, rent

vitt var inte önskvärt, märkena av tidens tand hade ett egenvärde.

Karaktäristisk för Lundberg är också lösningen av den elektriska belysningen genom väggförsänkta modernistiska belysningsnischer. Belysningsfrågor kom att bli en central del i hans senare kyrkorestaureringar. I samband med restaureringen konserverades det gamla triumfkrucifixet och hängdes upp i 1905 års triumfbåge, varvid den dock delvis kom att skymma altarpopsatsen.

Senare förändringar

Efter den lundbergska restaureringen har endast mindre förändringar genomförts i kyrkorummet. År 1949–1950 omdanades västra korsarmen till dopkapell med ny dopfunt huggen av konstnären Ture Jerkeman, Stockholm. Det är oklart om det var då som större delen av bänkarna i korsarmarna och koret avlägsnades. År 1955 installerades direktverkande el som uppvärmning genom konvektorer under bänkarna och stora väggradiatorer. Dessa utbyttes 2003 mot moderna radiatorer. År 1957 genomfördes senaste större ommålningen i kyrkorummet. Det är oklart om denna bara berörde bänkar och läktare och om färgställningen då justerades. De ovanliga dekorationerna på bänkgavlar och läktarbröstning bör vara från detta tillfälle. År 1969 framtoogs ursprunglig färgsättning på altarpopsatsen. År 1975 ombyggdes orgeln av Tostareds orgelfabrik, varvid fasaden fick nuvarande utseende och färgsättning. År 1982 byggdes WC och städ i norra vapenhuset, varvid ena trappan revs. Bänkar har också tagits bort under läktaren för att ge plats för bord och hyllor för fika, lek och böcker (2002).

Vindfång och toalett i norra vapenhuset hörde till de senaste förändringarna i kyrkan, 1982.

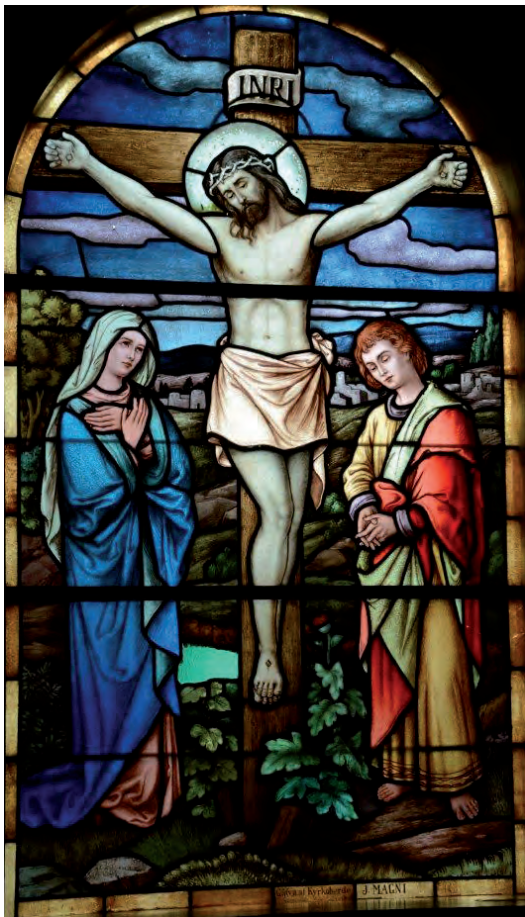
Beskrivning inför åtgärder

Portar

Alla portar är tillkomna 1905 och har kvar sin ursprungliga utformning med stående pärlspontsbeklädnad av ek och dekorativa smidesbeslag. Panelen är målad med linoljefärg i mörkt violett-brunt (järnoxidbrunt 3A-686) vid senaste ommålningen 2003 (Olsson 2010b). Kulören är samma som på fönstren där den är originalkulör enligt färgundersökning. Västra portens dörrblad är kraftigt skeva och nederdelen är rötskadad. Sakristidörrens panel har smärre sprickor, på insidan sentida skivmaterial i fyllningarna som är i dåligt skick.

Fönster

Karmar och bågar är från 1905. Bågarna på långhus, vapenhus, sakristia och arkiv har träspröjs med munblåsta glastrutor. Fönstren är utvändigt målade med linoljefärg i originalkulör (järnoxidbrunt 3A-686) vid senaste ommålningen 2003. Invändigt finns innan-

Det västra absidfönstrets glasmålning från Neumann & Vogel, Stockholm. Före restaurering.

Exempel på skador. Sprucket målat glas.

Skadat målat glas har här bytts ut mot färgat katedralglas.

fönster (troligen från 1937). Arkivet saknar innanfönster, båda öppningarna har på smidda galler, i norra fönstret på insidan (från 1905 i samband med att fönstret fick nuvarande storlek) och i östra fönstret på utsidan (troligen ursprungligt). Sistnämnda fönster har på insidan även en äldre smideslucka.

Koret och absiden har blyinfattade målade glasfönster från 1906, vilka på utsidan har sentida ospröjsade fönsterbågar som skydd. De fyra glasmålningarna i absiden och södra korväggen är tillverkade av Neumann & Vogel på Stockholms glasmåleri och är donerade av kyrkoherde J Magni. Fönstren föreställer från vänster till höger: Den gode herden, Uppståndelsen, Korsfästelsen och "Låten barnen komma till mig". I västra korsarmens gavelvägg sitter två målade blyinfattade fönster från 1937 med blomstermotiv. Alla fönstren är delade i tre sektioner. Blyspröjsarna är original, men är därmed också påtagligt oxiderade. Därtill har ett antal målade glas fått sprickor. I västra korsarmens södra fönster är nedre delen av karmen rötskadad.

Interiör mot söder före restaurering.

Kyrkorum

Kyrkorummet präglas i huvudsak av två tidsskikt: 1905–1906 års nationalromantik/jugend och 1937 års sparsmakade restaurering (arkitekt Erik Lundberg) med i hög grad bevarad färgsättning i mörkt grönt, grått och brunt. Cirka 1950 tillkom dagens dopfunt (konstnär Ture Jerkeman), och det var troligen då som dagens dopkapell i västra korsarmen ordnades med borttagande av bänkar och uppsättande av dopaltare i polerad brun kalksten framför sydvägens målade fönster. Bortsett från två bänkar vid västgaveln saknas bänkar i korsarmarna. I östra korsarmens nordöstra hörn står ett textilskåp, vid södra väggen ett äldre golvvur. In mot absiden öppnar sig en triumfbåge, i vars hjässa sedan 1937 hänger ett delvis medeltida triumfkrucifix, vilket genom sin placering delvis skymmer 1700-talets altarpopsats. Under läktaren är alla bänkar borttagna till förmån för fikabord, lekplats och bokbord. Sammansättningen

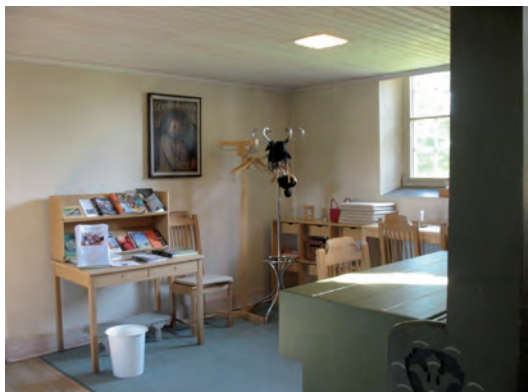

Västra korsarmen med dopplats och funt från 1950.

Interiör mot norr före restaurering.

av möbler saknar sammanhang med inredning och övrigt möblemang. Här finns även ett specialbyggt manöverbord för ljus och ljud.

Bänkarna under läktaren togs bort 2002 för att ge plats för bokbord och fikaplatz m.m. men ger idag ett stökigt och ostrukturerat intryck. Till höger befintlig manöverpulpit för ljus och ljud.

Golv

Under bänkarna i långhuset är ett skurgolv av breda brädor från 1905. I kor och korsarmar ligger golv av smala spontade brädor målade i grön kulör (försök att imitera kalksten), troligen från 1937. Detta golv har ett mycket slitet ytskikt. Infällt i golvet i dopkapellet är kvadratiska plattor av polerad brun kalksten under dopfunt och dopaltare.

Väggar

Väggarna är avfärgade i vitt med svagt gul brytning. Färgtypen är okänd, i vilket fall inte någon limfärg som det stod i programmet från 1936. I absiden är en svagt grå bröstning som svarar mot en överputsad tegelbeklädnad. I triumfbågens nedre del kvarstår teglet

Den utkragande sidoläktaren togs bort 1937 och orgeln flyttades till västra läktaren. Läktarbröstningarna är sedan dess klädda med masonit.

orört. I långhusväggarna sitter infällda ljusnischer från 1937 med frostade glas. På långhusets östra vägg hänger ett huvudbaner och på den västra två konserverade sidostycken från 1600-talets predikstol. På östra väggen i östra korsarmen hänger ett prästporträtt från 1700-talet samt kollektståvarna. Väggar och tak i gamla orgelläktaren (i väster) är klädda med masonit från 1937 ovanpå pärlspont. På spridda platser i kyrkorummet hänger ett antal apostlamålningar av Johan Kinnerus, vilka härrör från en 1700-talsläktare.

Dörrar

Fyllningsdörrar från 1905, grå- respektive grönmålade. Ytskikten är nötta med mycket flagnande färg. Från vapenhuset är parställda pendeldörrar med nött röd plyschfodring.

Tak

Kyrkorummet har en öppen takkonstruktion från 1905 med dekorativt utformade takstolar. Mellan takstolarna är taken utformade med kassetter. Dagens utseende härrör från 1937 då fältindelningen gjordes mindre och de tidigare pärlspontklädda fälten doldes bakom masonit. Takstolar och ramverk är avlutade detta år och behandlade med en mycket tunn brun lasyr som låter träet lysa igenom. Masonitfälten är målade i ljusare brunt med gråvita lister. Taket som helhet är kraftigt smutsat. Tvärs över rummet löper ett antal dragjärn i dekorativt smide. Över korsmitten möts två bjälkar i ett dekorativt kryss med förgyllda solstrålar. På taklisten löper inmålade lister för elkablage m.m., installerade 2003. I korsarmarna är taken plana, men med samma kassettutförande.

Östra korsarmen har karaktär av förvaringsutrymme med bl.a. ett stort textilskåp.

Pardörrar till ena vapenhuset med flagnande färgskikt från 1937. Ursprunglig plyschfodring.

Bänkarna ommålades senast 1951 eller 1957, det är oklart om man då behöll 1937 års kulörer. Kraftig flagning.

Västra vapenhuset med färgsättning och väggarmatur från 1937.

Inredning

Kyrkorummets inredning är som helhet från 1905, med undantag för altaruppsatsen från 1700-talet. Altaret är en konstruktion med ramverk och fyllningar. Ramverket är målat i svart och fyllningarna i en säregen imitation av sköldpadd, troligen från 1905. Altarringen har en karaktäristisk svängd jugendform och har skinnklädda knäfall och armstöd i gott skick. Bemålningen i brun lasyr och förgyllning är från 1937. Predikstolen är kyrkans mest utpräglad jugendinspirerade inredningsdetalj. Färgsättningen är på denna är samma som på altarringen.

Bänkarna är förändrade i så måtto att pärlspontsfyllningar klätts med masonit och färgsättningen ändrats (1937 eller 1950-tal?). Färgbehandlingen i mörkgrönt är utförd i lasyr med olika struktur. På gavlarna är originella målade dekorationer som korresponderar med läktarbröstningen. Varje bänk har elektrisk värmekonvektor från 2003 på undersidan.

De båda läktarnas bröstningar är sedan 1937 klädda med masonit, på nuvarande orgelläktaren grönmålat med dekoration liknande bänkgavlarnas. Alla bänkar är sedan tidigare borttagna för att ge plats för kör. Golv och gradänger är klädda med heltäckningsmatta. Taket under läktaren är omgjort 1982 eller 2002 med ny pärlspontspanel, som ej blivit färdigmålad. Gamla orgelläktarens masonitbeklädda bröstning är vitmålad. Denna läktare har kvar sina bänkar, här står också det ursprungliga spelbordet till orgeln.

Vapenhus i väster

Golv från 1905 av gråbrun finhyvlad borghamnskalksten i fallande längder. Väggarna är målade i mörkgrönt (1937? färgtyp?). I västväggen är en rund ljusnisch från 1937 med toppförseglad naken glödlampa. Väggen mot trappskrubben i norr är klädd med masonit ovanpå pärlspont från 1905. Taket är klätt med nu vitmålad pärlspont från 1905. Rummet ger på grund av färgsättningen och avsaknaden av fönster ett mörkt intryck.

Vapenhus i norr

Golv från 1905 av gråbrun finhyvlad borghamnskalksten i fallande längder. Väggarna är vitmålade. Ingången till kyrkorummet flankeras av runda ljusnischer från 1937 med toppförseglade nakna glödlampor. I väster är trappa från 1905 till övervåningen. Motsvarande trappa i öster är borttagen till förmån för toalett och städskrubb från 1982, klädda med en pärlspontspanel av dålig kvalitet, vilken aldrig blivit färdigmålad. Från samma år är ett vindfång framför ytterporten. Taket är klätt med vitmålad pärlspont från 1905. Övervåningens hall är öppen upp tillnock. Väggar och tak är klädda med pärlspont från 1905, grönmålad 1937. Väggen mot orgelläktaren har två ljusnischer, som i våningen under. Fönstret saknar innerbågar.

Den ursprungliga sakristian används som ouppvärmrt förråd.

Sakristia

Träimiterande limmad plastmatta på fernissat brädgolv från 1905. Väggarna är putsade och vitmålade (färgtyp?). I sydost är ett platsbyggt gråmålat träskåp för elcentral (1937) och på motsvarande sida i nordost ett för textilförvaring. Taket är klätt med gråmålad pärlspont med lucka till vind. Mellan de båda fönstren i öster står ett enkelt bönealtare med ett träkors.

Arkiv/gamla sakristian

Rötskadat äldre golv av breda obehandlade furubräder. I sydvästra hörnet är en murad förhöjning över en vinkällare. Källaren nås via en lucka i golvet. Trätrappan är kraftigt rötskadad, liksom bjälklaget i stort. Från sakristian är en trappa ned med sannolikt medeltida smidesdörr. Rummet är välvt och vitputsat. Den ursprungliga östra fönstersmygen har en inmurad gråstenshäll och smidd lucka. Rummet används som förrådsutrymme och saknar uppvärmning.

Torn

Tornrummen ovanför vapenhuset är i allt väsentligt oförändrade sedan 1905 med skurgolv och putsade väggar. På våning två är ett avbalkat förrådsutrymme där bl.a. Svensk författningssamling och diverse kungörelse förvaras. På våning tre finns vissa inredningsdetaljer från 1600- och 1700-talen: predikstol, del av läktarbröstning, nummertavla m.m. I fjärde våningen hänger klockorna.

Belysning

Kyrkans belysning elektrifierades vid Lundbergs restaurering 1937. Mittgångens mässingskronor fick då socklar för glödlampor. Därtill skapades de originella väggljuschernerna i långhus och vapenhus, troligen gestaltade av arkitekten själv. Belysningen fick en översyn

1905 års sakristia är placerad i vad som är det medeltida koret.

Målarmästare Anne Håkansson rengör en bit av den framtagna läktarbröstningen från 1905.

Under takfältens masonit sitter pärlspont från 1905, målad med linoljefärg bruten med obränd terra, vilket visade sig vara den huvudsakliga kulören på inredningen.

och viss modernisering vid renoveringen av kyrkans elsystem 2003. Då tillkom även kompletterande strålkastarbelysning i absid och i korsarmarna pendelljusförstärkning av typen "Gunilla" på ljuskronorna. Belysningen i koret är dock otillräcklig för körframträdanden. Särskilt i västra vapenhuset saknas tillräcklig belysning.

Värme och klimat

År 1955 fick kyrkorummet direktverkande eluppvärmning med väggradiatorer och bänkkonvektorer. Detta system förnyades i sin helhet 2003 då nuvarande konvektorer och radiatorer monterades. Installationen föregicks inte av någon klimatutredning, men det förutsattes att det nya systemet skulle vara tillräckligt dimensionerat för att klara av så kallad intermittent uppvärmning (låg grundtemperatur mellan förrättningar och snabb uppvärmning inför förrättning) i syfte att skona inredning och inventarier. Systemet består av bänkvärmare av fabrikat EVEKO ST5 monterade under bänksitsarna och vita väggradiatorer av fabrikat Siemens Basic, monterade på inmalade konsoler i absid och korsarmar för att undvika håltagning i murverk (som tolkades som medeltida, detta finns dock enbart i östra korsarmen och sakristia samt arkiv).

Befintligt värmesystem har dock visat sig vara otillräckligt dimensionerat för intermittent uppvärmning. Effekten räcker i kyrkans främre del inte till mer än 16–17 grader vid förrättning. Modernt styrsystem saknas.

Under 2012 gjordes klimatomätning i kyrkan av Conservator AB, Kalmar. En avrapportering gjordes efter första halvåret. Fuktrelaterade skador (mikrobiell påväxt och röta) kunde då konstateras i krypgrund under kyrkorum, sakristia och arkiv. Medan skadebild och fukthalt i grund till kyrkorum och sakristia är relativt begränsad

Rengöringsprov på tak och vägg.

så är problembilden allvarligare i arkivet. Fukttillskottet bedöms främst komma från marken, men i viss mån även grundmurarna och uteluft som kommer in via ventiler. Se vidare rapport från Conservator (proj.nr. C212264). Takavvattningen från arkivtakets västra sida har varit ur funktion och det där befintliga prånget mot långhuset är särskilt fuktutsatt.

Färgundersökning

I samband med framtagning av färgsättningsförslag genomförde antikvarie Robin Gullbrandsson och målarmästare Anne Håkansson en färgundersökning den 17 januari 2014.

Bröstning på orgelläktare. Ett stycke av masoniten på baksidan avlägsnades och blottade 1905 års bröstning. Detta är täckmålade med linoljefärg. Efter rengöring bedömdes kulören vara (med hänsyn till gulning) obränd terra 6A-5873 (RAÄ).

Pärspont i takfyllningar under masonit har motsvarande behandling och kulör som läktarbröstningen.

Bänkgavel. Skrapprov visade att de är täckmålade med linoljefärg i kulör någonstans mellan guldocker+grön umbra 6A-94+786 och brun mörkocker 6A-4031 (RAÄ). Försänkt fält kring dekoration har kulör brun mörkocker 3A-4031 (RAÄ).

Inför påbörjande av målningsarbete gjordes provtvättning i absid och triumfbåge för att utreda om rester av 1906 års dekorationsmåleri fanns kvar, något sådant kunde inte längre påträffas.

Bänkgavel med originalbemålning och målarens signatur från 1951, det år då bänkarna senast målades om?

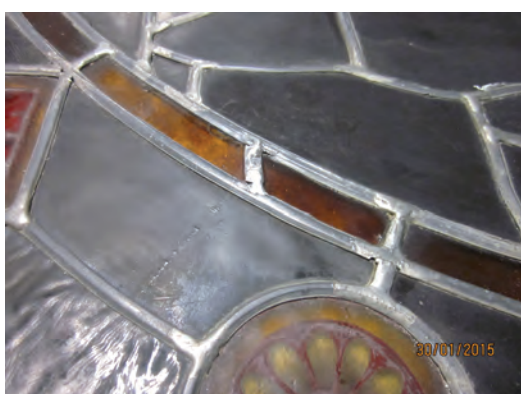
Vidtagna åtgärder

Portar

Dörrbladen till västra porten – den i tornet – ny tillverkades med de gamla som förlaga. De ursprungliga gångjärnsbanden, dörrtrycken och låsskyltar monterades på de nya dörrbladen. På sakristidörren utbyttes skadade fyllningar på insidan. Alla portar ommålades med linoljefärg i befintlig kulör, järnoxidbrunt RAÄ 3A-686, vilken är den ursprungliga som återställdes 2003.

Fönster och ljudluckor

Fönsterbågarna ommålades utvändigt med linoljefärg i befintlig kulör, järnoxidbrunt RAÄ 3A-686, vilken är den ursprungliga som återställdes 2003. Ljudluckorna i tornet målades i samma kulör från att dessförinnan ha varit rödbruna. Fönsterbågarnas insida liksom innanfönstren målades med linoljefärg i svagt bruten kulör, RAÄ 6A-97+786. Innanfönstren i kyrkorummet kompletterades avseende tätningslister för bättre funktion i ny undertrycksventilation. Fönster i tornets andra våning liksom i vapenhusets andra våning kompletterades med innanfönster för att motverka kallras i dessa utrymmen.

Foton från arbetet med det västra absidfönstret. Spruckna glas limmades i första hand. Befintliga blyspröjs behölls till stor del, men kittades om och skadade lödpunkter förnyades. Foton: Malmö glassliperi.

Östra absidfönstret efter restaurering.

Gamla sakristians fönstersmygar kompletterades med innanfönster, vilka saknats tidigare. En rötskada i överkant på södra fönstrets karm lagades med kalkbruk. Ett läckage i underkant på östra fönstret uppenbarade sig under projektet. Detta åtgärdades med en sträng silikon i mötet med blecket.

Blyfönster

Efter besiktning inför anbud gjorde Malmö glassliperi den bedömningen att utbyte av blyspröjsarna på de sex fönstren inte var nödvändig, vilket hade varit utgångspunkten för förfrågningsunderlaget. Utifrån erfarenheter från tidigare arbeten i Skåne valdes att rengöra spräckta lödpunkter, en tunn blyremsa stoppades in under det gamla blyet och brytpunkten löddes. Alla blyprofiler öppnades försiktigt, gammalt kitt dammsögs bort och nytt svart

Till vänster: västra korsarmens södra fönster efter restaurering. Ovan: detalj från västra absidfönstret.

linoljekitt pressades in varefter spröjsarna förslöts, överflödigt kitt togs bort, fönstret putsades och blyspröjsarna oxiderades. Svart blyoxid utgör ett skyddande skikt. Spräckta glas limmades i första hand, i andra hand lagades med ny blyspröjs. Endast ett målat glas behövde bytas i ett av västra fönstren. Enstaka utbytta glas i övrigt var omålade. För detaljerad redogörelse se bilaga med dokumentation från entreprenören.

Grusgången från norra entrén till västportalen hårdgjordes och täcktes med stenmjöl. Ytan kring porten förhöjdes, asfalterades och täcktes med samma stenmjöl. Foto nedan före åtgärd.

Tillgänglighetsanpassning

Västra entrén till vapenhuset i tornet tillgänglighetsanpassades genom förhöjning av marknivån. Härigenom åstadkoms föreskriven lutning från gång upp till vilplan. Ytan belades med asfalt som täcktes med stenmjöl, en blandning av brunt och grått från täkter i Adelöv, Källarp och Ubbarp.

Samma stenmjöl lades på den gång från kyrkogårdsentrén i söder som hårdgjordes genom packning. Sluttningen upp från nämnda kyrkogårdsgård är dock svår att ge föreskriven lutning utan avsevärda ingrepp. Där valdes att lägga asfalt med så kallad Hesselbergsbeläggning i grå kulör, för att få ett fast underlag. Denna beläggning fick dock göras om på grund av blåsor i första läggningen.

Dagvattenledning

För att förbättra vattenavledningen från kyrkan och därmed minska fuktbelastningen på grund och murverk grävdes en dagvattenledning runt hela kyrkan med utlopp under kyrkogårdsmuren i nordost. Till stuprören tillverkades nya lövsilar i kopparplåt. För den arkeologiska schaktkontrollen se separat arkeologisk rapport 2015:19.

Kyrkorummet sett från norr efter avslutade arbeten. Bänkinredning, läktarbröstning och takfält har återfått 1906 års färgskala, dekorationsmåleriet i koret har rekonstruerats.

Kyrkorum

De övergripande målsättningarna i kyrkorummets restaurering var följande. Att skapa ett ljusare kyrkorum genom en delvis återgång till 1905 års färgsättning. Program till färgsättning och dekorationsmåleri hade tagits fram av målarmästare Anne Håkansson och antikvarien. Alla ytskikt har åtgärdats. Anpassning har gjorts för mer flexibelt nyttjande av koret och möjlighet till kyrkkaffe och mindre sammankomster under läktaren.

Grund

De höga fuktnivåerna i kryppgrunden under kyrkorummet (RF 75 % under sommarhalvår) föranledde installation av en undertrycksventilation för att minska risken för skador i bjälklag och mögelangrepp. Ett kanalsystem med Spirokanaler insattes under kyrkorummets golv med insugspunkt under mittgången. För installationen upptogs brädgolvet i östra korsarmens norra hälft, närmast det kraftigt fuktbelastade prånget mellan långhuset och gamla sakristian. En

Svampangripna bärlinor i västra korsarmen utbytta.

Frånluftsfläkt under installation på vinden över östra korsarmen.

av bärlinorna var rötskadad (äka hussvamp) i mötet med väggen. Denna skarvades med nytt virke. Ytterväggen sprutades med Bora-col. Ett luftningsrör av cement sattes igen eftersom detta sannolikt fört in fukt. Mellan bärlinor och vägg insattes mineritskivor som fuktspärr. Motsvarande rötskador i västra korsarmen åtgärdades på samma vis.

Kanalen drogs upp till korsarmens vind och kläddes in med skivmaterial. På vinden placerades en frånluftsfläkt med utblås i norra hörnet av östra gavelröset. Ett hål togs upp i befintlig plankvägg och försågs med ett fyrkantigt målat galler infällt i spånklädseln med droppnäsa. För systemets funktion igensattes grundens ventilationshål och ett antal nedsugshål togs upp i kyrkorummets golv, vilket i övrigt tätades med svällband i glipor längs väggarna.

I övrigt se Rapport över undersökning av fuktstatus i grunden, arbetsbeskrivning och besiktningsprotokoll från Conservator AB.

Golv

Befintliga skurgolvssytor behölls, rengjordes och såpskurades med tillsats av olja. Målade ytor i mittgång, kor och korsarmar målades med linoljefärg i varmgrå kulör NCS 5005-420R. Kalkstensytan på dopplatsen i västra korsarmen togs bort och ytan återställdes i likhet med det omgivande golvet.

Väggar

Inga rester av 1906 års dekorationsmålningar påträffades vid nedtvättningen av befintlig färg. Lagningar av puts gjordes med luftkalk (Kulekalk). Väggarna ströks med emulsionsfärg (WIBO) i brytning med guldocker, kulör RAÄ 7A-94. Kontrasterande bröstning återskapades med laserande teknik i emulsionsfärg, som bottenton

Kulörprover för golvmålning uppstrukna. Till vänster den befintliga kulören.

Eftersom inga spår av dekorationsmålerierna kunde påträffas så fick rekonstruktionen grunda sig på bevarade fotografier, som detta konfirmationsfoto från 1931 i privat ägo.

användes kulör RAÅ 2A-4031 (brun mörkocker) och för lasyren 2A-5876. Detta blev en effektfull bakgrund till bänkarnas nya färgställning. På grund av 1937 års belysningsnisher och diverse inredningsdetaljer valdes redan i projekteringen att inte återskapa väggarnas fältindelning från 1906.

Dekorationsmålningar i absid och triumfbåge

Utifrån äldre fotografier och ritningsmaterial återskapades 1906 års dekorationsmåleri i triumfbåge och absid. Härvid fick färgställningen bli en fri tolkning eftersom bildmaterialet är svart-vitt och inga spår av måleriet kunde påträffas vid rengöring av vägg och valv. Utgångspunkten blev därför de svart-vita fotonas nyansskillnader, befintliga kulörer i glasmålningar och altarpupp samt den färgskala från 1906 som kunde beläggas på inredningen. Genom detta och bröstningen knöts kyrkorummet mer samman och absiden framhävdes ytterligare. Emulsionsfärg (Biofärg från Lim & Handtryck) användes till målningarna. Dekorationsmåleriet arbetades fram i samråd mellan målarmästare Jan Håkansson, målare Lisa Klasson och antikvarien. Runt bågen målades bibelordet: "WÄNDEN EDER TILL MIG SÅ WARDEN I FRÄLSTA I JORDENS ALLA ÄNDAR" och i bågens valv "SE GUDS LAMM SOM BORTTAGER WERLDENS SYNDER". Bokstäverna gjordes

Målarmästare Jan Håkansson, antikvarie Robin Gullbrandsson och målare Lisa Klasson diskuterar detaljer i dekorationernas utförande.

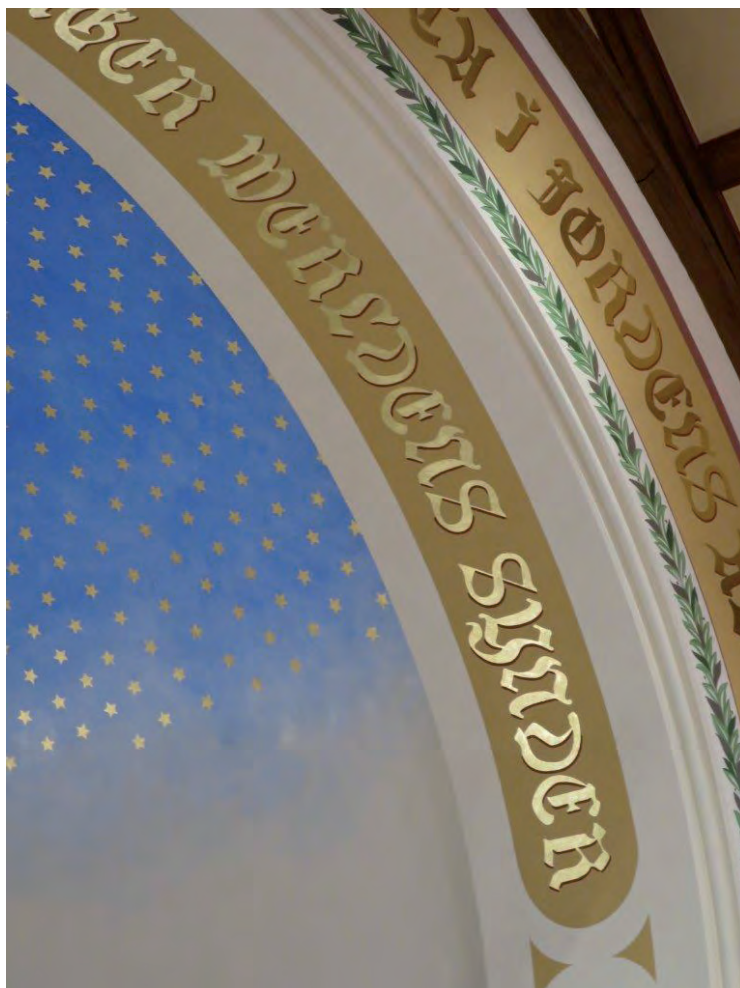

Ovan till vänster: Jan Håkansson visar uppstrukna kulörprover för projektledare Maria Williamsson. Nedan till vänster och ovan: Lisa Klasson i arbete med dekor-måleri. Färgskalan består till stor del av jordfärger och ansluter till glasmålningarna och befintliga inredningsdetaljer.

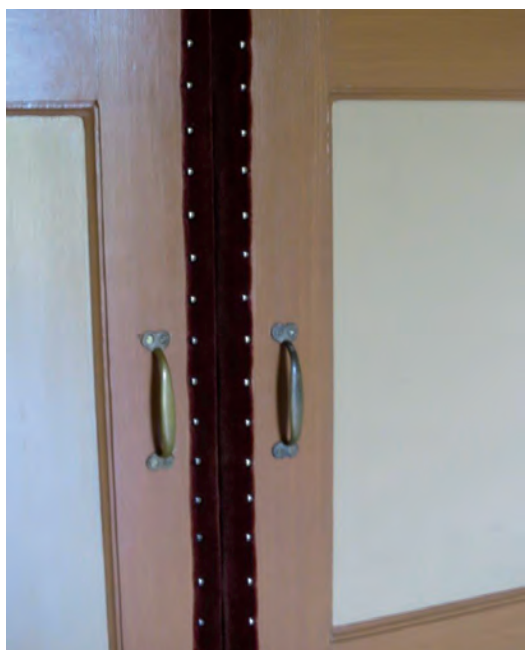

efter framtagna schabloner och förgylldes samt accentuerades med skuggning. Till kulör för bakgrunden till texterna valdes obränd terra, RAÄ 4A-5873, vilken går igen i befintlig lasyr på predikstol och altarring. Bladverk och kantlinjer samt absidens bröstningsfris i jugend målades i kulörerna: italiensk grön umbra, RAÄ 3A-786, Verona grönjord, RAÄ 1A-264, kromoxidgrön, RAÄ 2C-811 och bränd terra, RAÄ 1A-5876. Botten till absidvalvets stjärnhimmel ströks i koboltblått från nyans RAÄ 7A-28 i hjässan till RAÄ 1A-28 i mötet med väggen där övergången mellan vägg- och valvkulör tonades över i varandra. Stjärnor av bladguld applicerades därefter.

Detalj av triumfbågen.

Dörrar

Dörrbladen gavs en ny färgsättning i samklang med inredningens återskapade färgsättning från 1906. De ströks med linoljefärg i obränd terra, kulör RAÄ 6A-5873 (som bänkar, läktare och takfält) med lasyr i brun mörkocker, RAÄ 2A-4031, på ramverken. Listerna och karmarna målades i samma kulör som fyllningarna. Slutligen fernissades dörrbladen. Pendeldörrarna från de båda vapenhusen kläddes med ny vinröd mohairplysch på sina kanter.

Tak

På grund av risken för värmeförlust beslutades tidigt att inte avlägsna takfältens masonitskivor. Ramverken och takstolarna rengjordes och bättrades med brun lasyr (RAÄ 2A-4031) där så behövdes. De försänkta fälten målades med matt linoljefärg i obränd terra, RAÄ 6A-5873, takets ursprungliga kulör. Listerna runt fälten målades i RAÄ 1A-5876. Detta medförde ett ljusare kyrkorum samtidigt som takkonstruktionens ”trärena” intryck från Lundbergs restaurering

Vy mot orgelläktaren som återställt till 1906 års utseende, komplett med plyschklädda fyllningar. Till höger under läktaren ett skåp med pentry.

1937 behölls som en bärande del i kyrkorummets karaktär. De dekorativa dragjärnen av smide ströks med svart linoljefärg. Ovan sidoläktaren framtogs ursprunglig pärlspontsbeklädnad på valv och väggar. Bakre delen visade sig dock bara bestå av råspont, på grund av att orgeln tidigare varit placerad här. Lösningen blev att klä väggar och valv med ny pärlspont i samma bredder ovanpå den gamla beklädnaden. Strålsolen i taket över korsmitten omförgylldes.

Inredning

De kvarvarande bänkarna vid gaveln i västra korsarmen demonterades, liksom de främsta bänkarna i långhuset, varvid bänkskärmarna flyttades bak till att stå i linje med korsarmarnas norra murliv. På så vis frigjordes mer golvyta i koret till körframträdanden och mindre sammankomster med kopplade stolar av lackerad bok ("Grace" från Swedese). Det skrymmande textilskåpet flyttades från östra korsarmen till församlingshemmet, varvid en del textilier fick en placering i befintligt textilskåp i tidigare sakristia, vilket ombyggdes något för ändamålet.

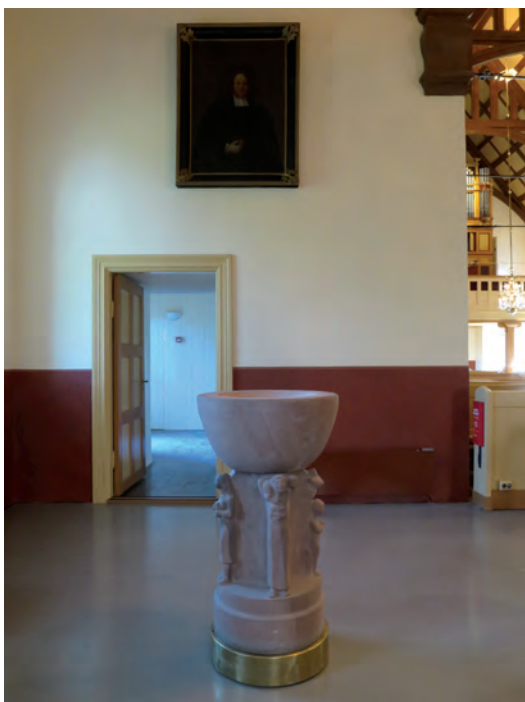
Även den kvarvarande biten av sidoläktarens bröstning restaurerades.

Manöverpulpiten flyttades och byggdes in i en av bänkraderna.

Bänkarna återfick färgställningen från 1906 med mörkare lasyr på valda delar.

Dopfunten gjordes flyttbar med ny sockel.

Bänkarna återfick 1906 års färgsättning. De täckmålades med linoljefärg i obränd terra, RAÄ 6A-5873. De försänkta fälten kring gaveldekorationerna strukturmålades i brun mörkocker, RAÄ 2A-4031, denna kulör användes även till lasyr på sockellister och fotstöd. Nya sittdynor levererades. I den bakre östra bänkraden byggdes befintlig manöverpulpit in. De bänkar som togs ur bruk från korsarmen fick ny funktion i vilrum respektive museirum, i sistnämnda med bevarad bemålning som referensobjekt.

De båda läktarnas masonitbeklädning avlägsnades och bröstningarna återfick sin tidigare färgsättning i obränd terra, RAÄ 6A-5873, täckmålade med linoljefärg. Fyllningarnas originella klädsel med vinröd mohairplysch återskapades. Båda bröstningarna kompletterades med nya smidesräcken (tillverkade av Gustav Thane) för att uppnå fullgod höjd ur arbetsmiljösynpunkt. Överliggare och pelare behandlades med lasyr i brun mörkocker, RAÄ 2A-4031. På läktargolvet lades ny heltäckningsmatta. På sidoläktaren kompletterades befintlig bänkinredning efter att det där placerade spellbordet från den gamla orgeln flyttats upp på tornvinden.

Orgelfasaden gavs en ny färgsättning i anslutning till kyrkorummet. Fronten målades med linoljefärg i 6A-5873 med lasyr i brun mörkocker, RAÄ 2A-4031, och accenter i rött. Befintlig förgyllning behölls. Orgelhusets sidor målades i 6A-94+786.

En spricka i en av fyllningarna på predikstolen lagades genom att en skiva sattes på baksidan.

Orgelfasaden gavs en helt ny färgsättning i samklang med kyrkorummet.

Flyttbart altare med kalkstensskivan från det gamla dopaltaret.

Dopfunten sattes på hjul för att bli flyttbar. Dopaltaret i kalksten revs, men skivan återanvändes till det nya flyttbara altaret. Detta altare tillverkades av furu efter ritningar av Emily Hedenstedt, Mood Studio, och laserades med brun mörkocker, RAÄ 2A-4031.

Delarna till den gamla predikstolskorgen konserverades av Jönköpings läns museum och monterades samman av Pelle Vildapel. Den placerades mitt på östra korsarmens norra vägg som museiföremål. Även kartuschern från ett ljudtak åtgärdades och monterades över korgen på en ny skiva förankrad i väggen. Ljudtakets duva kompletterades med snidade vingar eftersom de gamla sedan länge var försvunna.

Triumfkrucifixet fick en ny placering på östra korsarmens östvägg. På grund av sprickor i triumfbågsvalvet kunde en säker montering

Skåpsinredning med pentry samt nya bord och stolar under läktaren.

Triumfkrucifixet fick en ny hängning som fond i östra korsarmen och den gamla predikstolen sattes åter samman av snickarmästare Pelle Vildapel och placerades vid nordväggen. Därigenom återskapades något av den gamla kyrkan i den nuvarande, en lämplig plats för små förrättningar, en så kallad "lillkyrka" i det stora rummet.

Helig ande i form av en duva återfanns och fick nya vingar.

Nytt vilo- och samtalsrum ovanför norra vapenhuset med ny mellanvägg mot trappa.

inte åstadkommas i det tidigare läget (uppsattes där 1937 efter att ha varit undanställt åtminstone sedan 1905). Krucifixet hade också riskerat att dominera och skymma absidens återskapade dekorationsmåleri. Nu är det istället en god fond i korsarmen – läget för medeltidskyrkans kor – och fungerar som blickpunkt när denna används som lillkyrka. Prästporträttet hängdes på norra väggen i västra korsarmen.

Under läktaren byggdes en skåpsinredning med pentry till höger om vapenhusporten. Detta målades med linoljefärg i kulör RAÄ 7A-94. Nya bord (Stolab) och stolar införskaffades.

Vapenhus i väster

Masoniten togs bort från trappväggen och väggarna målades med emulsionsfärg i brytning med guldocker, kulör RAÄ 7A-94. Taket ströks med linoljefärg i obränd terra, RAÄ 6A-5873. Dörrbladen målades i samma färgställning som i kyrkorummet. Kompletterande belysning monterades på väggen mot trappan. Kapphängare och hatthylla införskaffades.

Vapenhus i norr

Befintlig mellanvägg för toalett revs. Ny mellanvägg restes i linje med vindfångets ena sida för att rymma handikappanpassad toalett samt sköljback. Väggen kläddes med pärlspont som målades med linoljefärg i kulör RAÄ 7A-94. Toalettdörren gjordes motsvarande övriga fyllnadsdörrar i kyrkan. Mellan trappan och vindfångets restes en mellanvägg för större skrub. Denna utfördes på samma vis som toalettväggen. Putsade väggar ommålades med emulsionsfärg i brytning med guldocker, kulör RAÄ 7A-94. Taket ströks med linoljefärg i obränd terra, RAÄ 6A-5873. Dörrbladen målades i samma

I norra vapenhuset sattes en ny mellanvägg upp för bygge av en handikappanpassad toalett.

Johan Kinneri apostlamålningar från 1747 förvarades på skilda ställen i kyrkan, bl. a. i tornet där en stor del av ramverket till 1700-talets läktarbröstning också påträffades. Efter konservering återmonterades målningarna i ramverket, vilket kompletterades för en exponering i den tidigare sakristian som nu blev ett litet musei- och mötesrum.

Nygamla sakristian med nytt golv av kalksten, altare i fönsternischen och nystrukna väggar, brutna med järnvitriol i likhet med äldre färgskikt.

färgställning som i kyrkorummet. Trappan målades i varmgrå kulör, NCS 5005-420R med kontrastmålning på första och sista steget. Räcket kompletterades i övre loppet med ett smidesräcke. Ny takarmatur från Fongs. På övervåningen revs räcket och ersattes med en mellanvägg och en fyllnadsdörr för att kunna utnyttja denna del som vilo- och samtalsrum. Väggarna kläddes med pärlspont som målades likt den ovan nämnda.

F. d. sakristia

Den befintliga sakristian omdanades till ett rum för mindre samlingar och viss förvaring. Golvet målades med linoljefärg i varmgrå kulör NCS 5005-420R. Väggarna ommålades med emulsionsfärg i brytning med guldocker, kulör RAÄ 7A-94. Taket ströks med linoljefärg i obränd terra, RAÄ 6A-5873. Dörrbladen målades i samma färgställning som i kyrkorummet. Befintligt textilskåp byggdes om och ett nytt skåp i samma utförande byggdes vid västra väggen för klimatstyrning och larm. På östra väggen monterades den gamla läktarbröstningen från 1700-talet med sina apostlabilder målade av Kinnerus. De spridda delarna av ramverket monterades ihop och kompletterades av Pelle Vildapel inför montering. För konserveringen svarade läns museet, se konservatorsrapport 2015:19.

F. d. arkiv

Arkivet återfick sin ursprungliga funktion som sakristia. Det gamla rötangripna bjälklaget revs ut och markytan rensades under schaktkontroll av antikvarien. För iakttagelser och fyndlista se rubriken "Byggnadsarkeologiska iakttagelser". Befintlig vinkällare fylldes med sand efter dokumentation. En platta av betong göts med distans till murverk. På denna lades ett nytt kalkstensgolv av polerad

Gamla sakristians sydvästra hörn med nedgången till vinkällaren före åtgärd.

Det rötskadade bjälklaget från 1905 före rivning.

Altare av bok i sakristians norra fönstersmyg.

brun ölandskalksten av samma typ som i vapenhusen. Väggarna ströks med kaliumfärg svagt bruten med järnvitriol (Järnv:1 enligt Kalkfärg 90), en pigmentering som kunde påvisas i äldre färgskikt. I nordfönstrets nisch skapades ett litet altare av bok efter ritningar av antikvarien. Sakristian försågs vidare med nytt möblemang i bok, uppvärmning och nya elinstallationer. Krokarna för upphängning av kollektthåvar monterades på västra väggen. Trappstegen av trä i dörrsmygen togs bort och ersattes med nya steg av kalksten. Den medeltida järndörren ommålades med svart linoljefärg.

Torn

Förrådet i tornvåning två städades ur i samråd med antikvarien. Böcker, handlingar och tryck som skulle sparas förflyttades till församlingshemmet. Till tornvåning tre ordnades en lucka över trapploppet för att förhindra kallras. Väggar, tak och dörrar i våning två ommålades, likaså trapploppet.

Värme och klimat

Befintliga bänkkonvektorer behölls. Panelradiatorerna i koret byttes ut respektive kompletterades i korsarmarna för att öka effekten i kyrkorummet. Härvid väggmonterades elradiatorer av fabrikat Adax MULTI med fronter lackade i "Röd" NCS S 5040-Y70R för att smälta in mot väggbröstningen. I övriga rum behölls befintliga radiatorer utom i något enstaka fall. Ett klimatstyrningssystem som tar hänsyn till relativ luftfuktighet installerades, fabrikat Browiks Kyrkstyrning. Trådlösa inomhusgivare monterades på en av läktarpelarna, ena främre bänkskärmen och på läktaren. En trådbunden utomhusgivare monterades på sakristian. Målsättningen med systemet är att kunna möjliggöra en snabbare uppvärmning inför förrättning och däremellan kunna hålla ett för kyrkobyggnaden bra bevarandeklimat samtidigt som värmekostnaderna hålls nere.

De nya väggmonterade radiatorerna lackerades i bröstningens kulör.

Belysningen i koret kompletterades med strålkastare för bland annat körframträdanden. I långhuset kompletterades ljuskronorna med förstärkningsljus av modell "Gunilla" från Fongs gelbgjuteri.

Belysning

I kyrkorummet kompletterades belysningen dels för bättre läsljus i bänkarna, dels för körframträdanden och stämningsbelysning i absid. De tre ljuskronorna över mittgången kompletterades med förstärkningsljus i form av mässingsarmaturer, typ "Gunilla" från Fongs gelbgjuteri, Gränna. Samtidigt höjdes kronorna något. På korsidan av långhusets främre takstol samt över korsmitten monterades strålkastare av modell "Optec" (fabrikat ERCO), vilka målades in i takstolarnas kulör. Samma typ av strålkastare monterades också på insidan av triumfbågen. Kablage har som regel förlagts i dolda lägen eller målats in mot bakgrunden. Fongs gelbgjuteri svarade för översyn och restaurering av samtliga ljuskronor.

Brandlarm

Utrymningslarm installerades med optiska rökdetektorer i alla utrymmen utom kyrkorummet. Kablage har som regel förlagts i dolda lägen eller målats in mot bakgrunden. Blixtlarm monterades utvändigt på takfoten över sakristidörren.

Gamla sakristian efter golvet rivning. I bild tre grova plank, kluvna på ena sidan och sågade på den andra, troligen från ett äldre golv.

Vinkällaren före igenfyllning.

Byggnadsarkeologiska iakttagelser

Murklackar i östra korsarmen

Vid upptagningen av golvet i östra korsarmen påträffades en murklack med flata stenar i kalkbruk, belägen i nordöstra hörnet och mätande 1,35 x 1,40 m i plan. Omkring låg enbart lös sten och mull. En tolkning av klacken skulle kunna vara att det rör sig om norra fundamentet till det ursprungliga korets triumfbåge. Klacken hänger samman med en murklack som löper under hela den norra muren och kragar ut ca 30 cm,. Detta är troligen fundament till eller nederdel av medeltidskyrkans nordmur. Muren därovan är murad av tegel 1905.

Golv i gamla sakristian

Det befintliga golvets brädor utgjordes av tämligen sentida sågat virke. Därunder låg tre grova furuplankor med sågad ovansida och kluven undersida. Troligen rörde det sig om äldre golvplankor som återanvänts som bärlinor. De var alla kraftigt angripna av rötsvampar. Vid sidan av den befintliga vinkällaren kunde inga spår av äldre konstruktioner påträffas. Det översta jordlagret utgjordes av mylla med lösa stenar som antagligen burit bärlinor. Det var upp-

Stämskruv (?), troligen av björk.

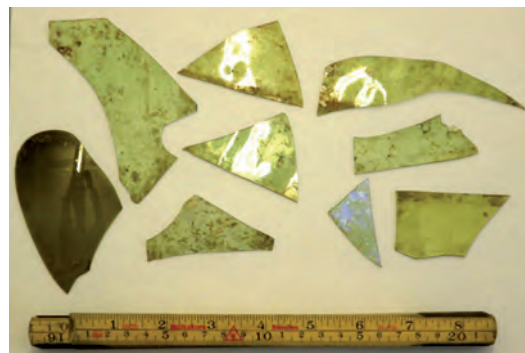
Bitar av ett rödgodsfat, troligen från sent 1600-tal. Denna typ producerades bland annat i Jönköping och såldes på marknader i omlandet.

blandat med humus, sönderbrutet trä och en mängd kvistar och barr från gran (troligen ett äldre isoleringsskikt). Därunder följde ett skikt med grusblandad mylla med inslag av hyvelspån. Bitar av sågat och spontat virke talar för att det i hög grad rör sig om tämligen sentida rivningsmaterial som blandats med äldre massor vid restaureringen 1905. En del lösfynd av högre ålder påträffades och förvaras på läns museet:

1. Bitar av fat, rödgods med grön lasyr och hornmålad dekor, sent 1600-tal eller tidigt 1700-tal, troligen från krukmakeri i Jönköping.
2. Grönfärgat fönsterglas.
3. Svarvad ljushållare av trä.
4. Smidd ljushållare.
5. Svarvad knapp till ljuskrona eller dylikt.
6. Stämskruv i trä. Björk?
7. Underarmsben. Återdeponerades.
8. Två huggna ekspån. Det större 46 cm långt, 11 cm brett och 2,5 cm tjockt i nederkant.

Huggna takspån av ek, troligen från 1700-talet.

Grönfärgade fönsterglas, troligen 1700-tal.

Ljushållare i trä och smide, 1700- eller 1800-tal.

Slutstrykning av bänkar.

Sammanfattning

Järnsnäs kyrka har under 2014–2015 varit föremål för en genomgripande invändig restaurering som även inbegripet tillgänglighetsanpassning och dränering. Kyrkan har en sammansatt byggnadshistoria med rötter i medeltid, men kom att präglas av den om- och tillbyggnad som utfördes 1905–1906 efter ett förslag av Jönköpings dåvarande stadsarkitekt August Atterström. Då skapades en för länet ovanlig kyrkointeriör med starka drag av jugendstil i inredning och dekor. 1937 års restaurering under ledning av arkitekt Erik Lundberg var till stor del ämnad att dämpa ner sekelskiftets färgstarka uttryck. Det rika dekorationsmåleriet tvättades ned och väggarna vitkalkades. Inredningen fick en ny färgsättning i mörkgröna toner och de karaktäristiska synliga takstolarna skrapades rena och lase-rades tunt i brunt. Flera gamla inventarier konserverades och sattes upp i kyrkorummet, bland annat det medeltida triumfkrucifixet som hängdes i triumfbågen.

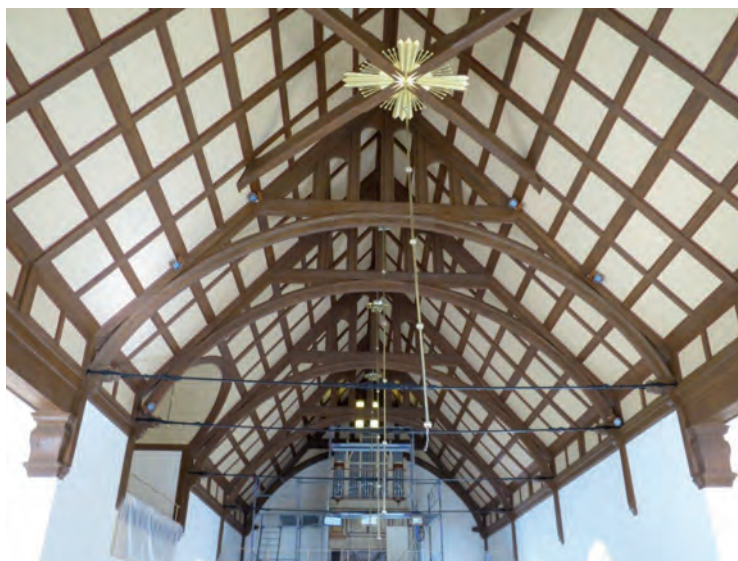
Efter sjuttio år med endast partiellt förnyade ytskikt var kyrkorummet i behov av en omfattande översyn och det var församlingens uttalade önskemål att få ett ljusare, mer flexibelt kyrkorum och samtidigt få tillbaka triumfbågens språkband. Utifrån detta togs ett nytt färgsättningsprogram fram som innebar en återgång till 1905 års färgskala avseende inredningen. Återställandet av språkbandet utökades till att omfatta en rekonstruktion av hela korpartiets dekorationsmåleri. Av den lundbergska restaureringen behölls takstolarnas behandling som särskilt karaktärsskapande för upplevelsen av rummet, samt de originella ljusnischerna i väggarna. Takens fält fick dock åter den ockrakulör som de ursprungligen hade, vilket bidrar till att taket inte upplevs som lika tungt. Den nya färgsättningen förstärkte i hög grad jugendprägel från 1906,

Stjärnhimmel och nykonserverad altaruppsats.

särskilt som läktarbröstningarna återställdes i ursprungligt skick. Från att ha varit något splittrad i sin färgsättning så knöts nu inredningen mer samman. Utökat utrymme i koret, tillverkning av fristående altare, förbättrad körbelysning och pentry under läktare var åtgärder som kunde genomföras utan stora ingrepp i kyrkorummet. Därtill tillkom nya utrymmen i form av ett vilrum över norra vapenhuset, handikappanpassad toalett i dess bottenvåning och ett samlings-/museirum i den f. d. sakristian. Det tidigare arkivet återfick sin ursprungliga funktion som sakristia. 1700-talets predikstol och läktarbröstning fick för första gången en ordnad och pedagogisk exponering i kyrkan, den förra med placering i östra korsarmen där också triumfkrucifixet placerades som fond. Det elektriska värmesystemet utökades och försågs med ny klimatstyrning. För att motverka fuktproblem i kryppgrunden installerades en frånluftsventilation med en fläkt placerad på vinden över korsarmen. Projektet planlades från första början i samråd med antikvarie och annan expertis, vilket gjorde att många problem kunde lösas före entreprenadens början.

Referenser

Tryckta källor och litteratur

Franzén, A. 2007. *Kulturhistorisk karakterisering och bedömning. Järsnäs kyrka. Byggnadsvårdsrapport 2007:102*. Jönköpings läns museum.

Järsnäs förr i tiden. 2011. Huskvarna.

Järsnäs sockenbok. 2007. Huskvarna.

Olsson, M. 2010a. *Antikvarisk medverkan. Järsnäs kyrka. Byte av värmesystem och omdragning av el. Byggnadsvårdsrapport 2010:66*. Jönköpings läns museum.

Olsson, M. 2010b. *Antikvarisk medverkan. Järsnäs kyrka. Renovering av portar och fönster. Byggnadsvårdsrapport 2010:85*. Jönköpings läns museum.

Rogberg, S. 1770. *Ny Smålands Beskrifning*. Karlskrona.

Visioner och vardagsarkitektur. Byggnadskonst i Jönköpings län under 1900-talet. 2007. Jönköping.

Arkiv

Antikvarisk-topografiska arkivet, Stockholm.

Jönköpings läns museums arkiv.

Länsstyrelsen i Jönköpings län, arkiv med kopior ur Antikvarisk-topografiska arkivet, Stockholm.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:433-7738-12, 433-7742-12,
433-7743-12, 433-9058-12,
433-7306-13, 433-6446-14,
433-6447-14, 433-6511-14,

	433-6580-14, 433-5842-14, 433-1526-15, 433-1835-15, 433-7741-12
Jönköpings läns museums dnr:	235/2012 & 192/2014
Byggherre:	Lekeryds pastorat
Församlingens byggnadskommitté:	Ordf Arne Hjertqvist, kh Olof Söderberg, vaktm Per Anders- son, Irene Stenbrand och kyrk- värd Wille Åhlin
Projektledare:	Maria Williamsson, Arkitekthu- set AB, Jönköping
Entreprenör:	Bröderna Bergströms Byggnads AB, Halmstad
Målmästare:	Jan Håkansson, BBB AB.
Elektriker:	Eltjänst i Vätterbygden AB, Bankeryd
VVS-installatör:	MGs VVS AB, Lekeryd
Smed:	Gustav Thane, Mullsjö
Ventilation:	Corvara Industri- och skadeser- vice AB, Jönköping
Tapetserare:	Unnés Möbelverkstad, Deger- berga
Blyfönster:	Malmö Glassliperi & Blyföns- terfabrik AB, Skurup
Plåtslagare:	Tobias Plåt AB, Tranås
Textilkonservator:	Linda Egnell, Göteborg
Målerikonservator:	Jönköpings läns museum
Möbelsnickare:	Pelle Vildapel, Åsafors snickeri AB, Jönköping
Ljuskronor:	Fongs gelbgjuteri AB, Gränna
Konsult färg:	Anne Håkanssons Måleri AB, Gränna
Konsult belysning:	WSP Ljusdesign, Jönköping
Konsult värme:	FLK Sverige AB, Växjö
Konsult inredningsarkitekt:	Emily Hedenstedt, Mood Studio, Jönköping.
Konsult fukt:	Conservator AB, Kalmar
Rapportansvarig:	Robin Gullbrandsson, Jönkö- pings läns museum
Antikvarisk medverkan:	Robin Gullbrandsson, Jönkö- pings läns museum
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Jönköpings kommun
Socken:	Järsnäs socken
Fastighetsbeteckning:	Järsnäs 9:1

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Bilaga 1. Inspektionsblankett 1906.

KGL.
ÖFVERINTENDENTS
ÄMBETET

II A. 4.
Järsnäs

Inspektions-Blankett 33.1

Kyrkans namn: *Järsnäs församlings kyrka.*

Stiftets : *Växjö stift*

Länets : *Förlöpings län.*

Pastor loci *J. A. Eklund* adr. *Nätarn*

Arkitekt *Aug. Attström* adr. *Jönköping*

Byggmäst. *C. S. Johansson* adr. *Skövde*

Tid för arbetets utförande: *1905-1906*

Kgl. Bref af den 6 nov. 1903 med nådigt gillande af följande åtgärder:

Utom vanliga reparations arbeten: tillbyggnad af kor, skepp och vapenhus, uppförande af tornbyggnad, nya dörr och fönsterindelningsar, nya läktare med trappor, ny altarring, nya bänkar samt korets dekorerung.

Tilläggsblad utarbetade å Ämbetet med afseende å tateryst-täpp, som anses obefräglig samt korets ljudhuggar, som göras smäckta.

Kgl. Bref af den 11 Nov. 1904: Nya bänkar. Ornamentet å bänkeglämsor är ändradt i Ämbetet.

Kgl. Bref af den 13 April 1905: Ämbetet har vidtagit kostnaden af ökande förändringar i församlingens ritningar till predikstol och orgelfasad.

Inspektion förrättad aug. 1907 af Fr. Falkenberg.

Ivarvid befunnits att arbetet utförts efter ritningarna under ledning af Pastor och arkitekt. Sedan den förr kommit på förslag af ingenjerna¹⁾. Koret med panel i glaseradt tegel mörkt; här enligt arkitektens förslag afslöpas genom ett fönster i korbvalvet. Altaret från 1722 alldeles ommåladt (sortt) kunde med ledning blifvit bra. För tal god akustik; däremot slår ljudet från orgeln för fort mot motstående vägg. Orgellådan har så starkt ifråga att orgeln ej synas från kyrkan och är

¹⁾ ifrågasättningen måst.

dock för trång. Sidplaceringen sålunda i detta fall
 ej lycklig. De genombrutna liktarbröstvärnen igenåtas
 med hoprött tyg. Predikstolen väl stor. Väggarna i
 limfärg; dekorerad rikare rikare vid koret. En graf-
 sten försedd (!) rest mot en vägg bakom en bänkygg,
 som döjer hälften.

Yttre: Sockeln sprittrappad med kalkbruk och
 inddlad i stenar. Som vanligt ofallande. Samma
 är förhållandet med putser vid snöprängen mellan
 gävel och vägg, som ej är skyddad af hårdigare
 material.

Anne Håkansson och Robin Gullbrandssons förslagsskiss till ny färgsättning 2014 med utgångspunkt från 1906 års kulörer och ett bevarande av takstolarnas behandling från 1937.

Bilaga 2. Erik Lundbergs förslag till ommålning 1936.

Avskrift.

Förslag till ommålning och förändring av orgelläktare m.m. i Järsnäs kyrka.

Den nuvarande orgelanordningen med långt framspringande läktare å långhusets södra sida kan icke sägas vara lycklig. Läktaren springer fram så långt att kyrkorummets helhetsverkan därav i mycket hög grad störes. Det vore otvivelaktigt en stor vinst om denna läktare kunde avlägsnas.

Härvid bör väggens genombrytning i läktarens höjd igenmuras på sådant sätt att långhusmuren får obruten, enhetlig sträckning.

Orgeln nedtages samt återuppsättes å västra läktaren enligt särskilt förslag av kompetent orgelbyggare. Fasaden förändras endast ifråga om målningen.

Därest församlingen beslutar orgelns förflyttning upprättas särskilt ritningsförslag till orgelns placering å västra läktaren.

Kyrkans väggar vattenrivs över hela kyrkorummet samt kalkas vita med svag brytning åt gult /obränd terra samt citrongult/.

Bänkinredningen och läktaren samt dörrar, fönstersnickerier och altarring samt övrig inredning ommålas. Nuvarande målningssyta luttvättas samt avslipas och spacklas, varefter bottenfärg för lasering uppstrykes. Härpå laseras enligt godkända prov samt fernissas i två strykningar. Förslag till färgsättning upprättas under arbetets gång.

Å kyrkans takstol avlutas färgen samt skrapas allt träverk omsorgsfullt. Ev. företages herefter schellakering av det frilagda träet. Eventuellt bibehålles dock detta utan behandling.

Stockholm den 21 april 1936.

Erik Lundberg.

Bilaga 3. Kyrkostämmoprotokoll 1936.

Utdrag ur protokoll, hållet vid sammanträde med

Kyrkostämman med församls förs.

den 26 april

år 1936.

§ 2

Föreligget med förslag av kyrkorådet beslöt låta
verkställa följande arbeten i kyrkan.

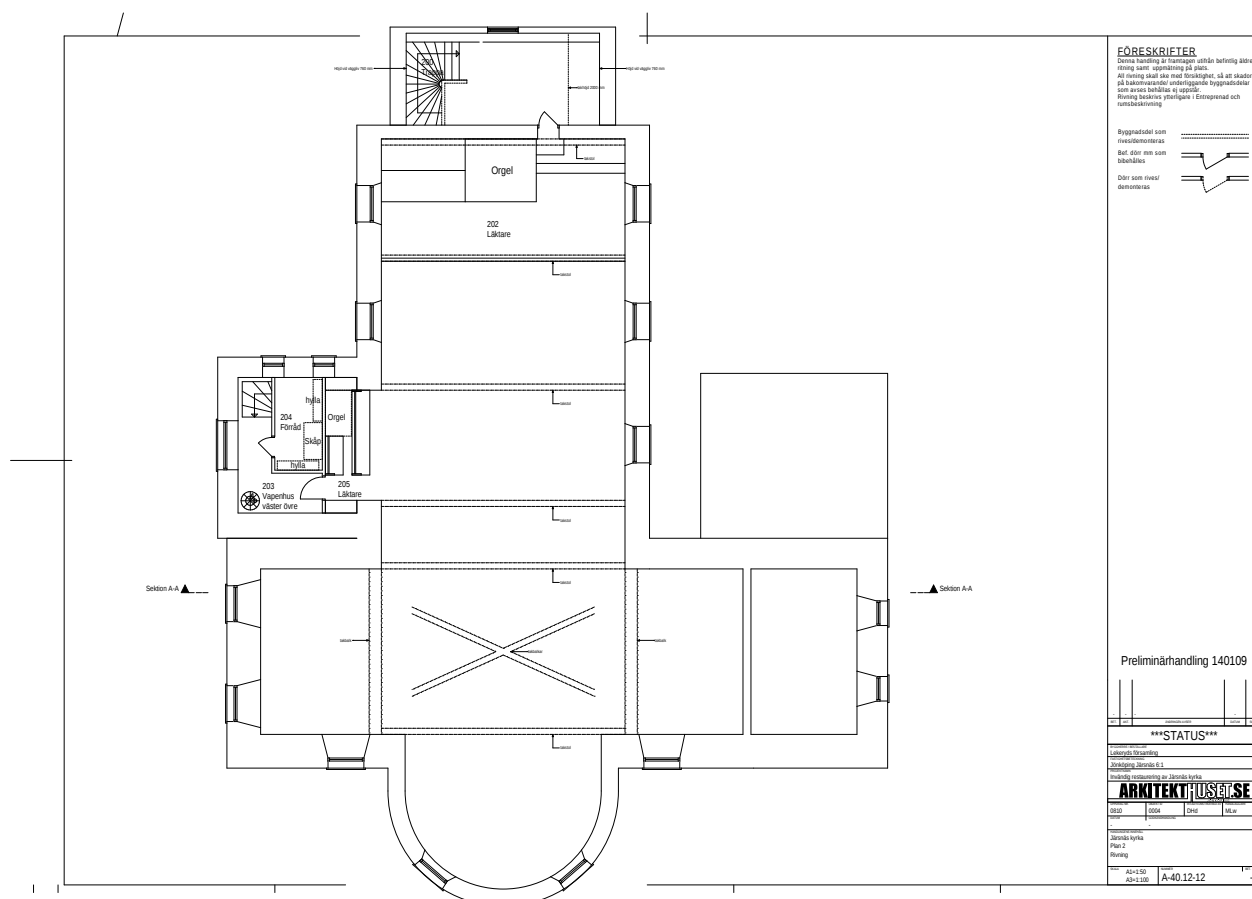
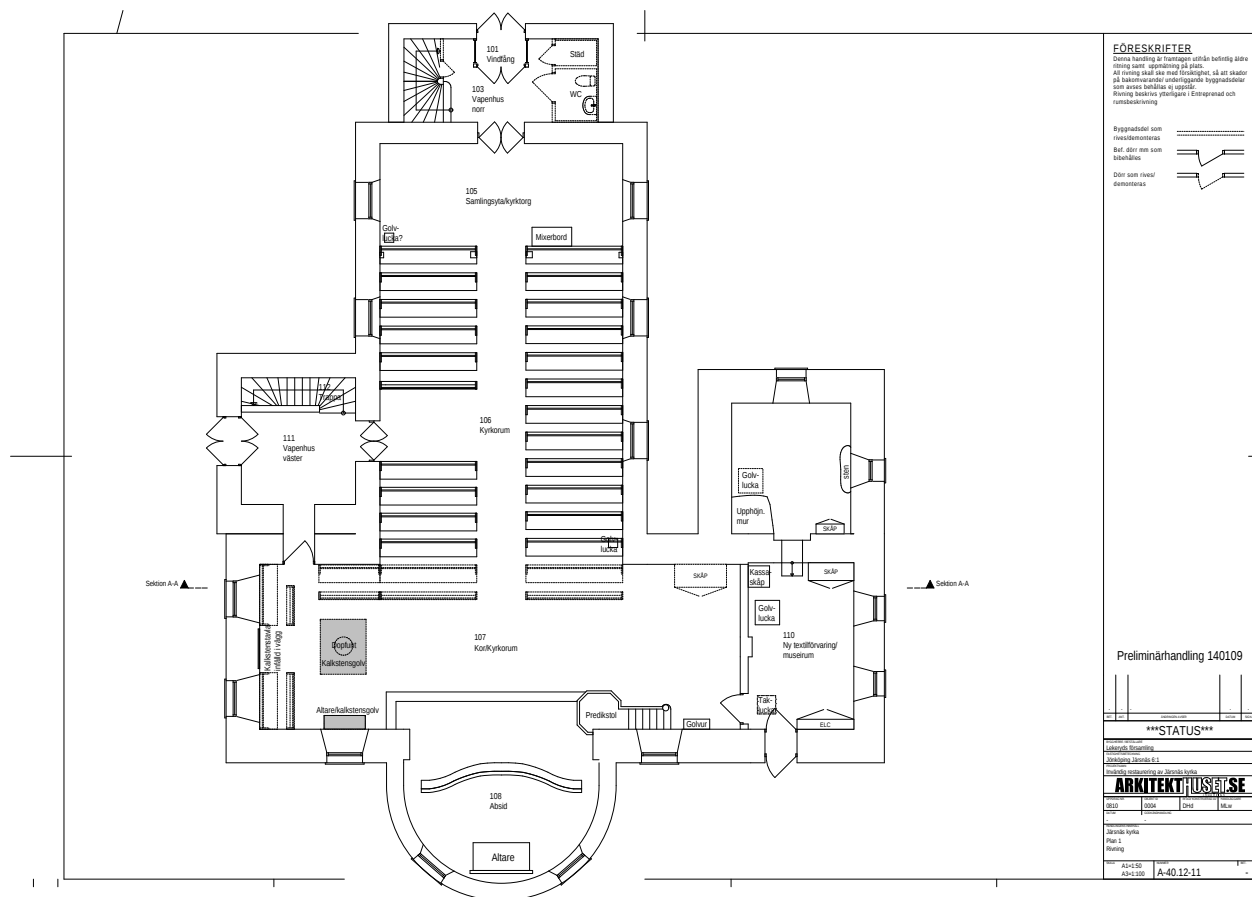
- 1) Kyrkans väggar målaras över hela kyrkorummet
samt kalkas vita med svag bytning åt gult (obrand
terra samt citrongult)
- 2) Bänkinredningen och läktaren samt dörrar, fönster-
luckor och altarring samt övrig inredning ommålas.
Närvarande målningarna lättnas samt avläpas och spacklas.
Därefter färfärg för lasering uppteckas. Härpå laceras
enligt godkända prov samt färvas i två stegningar.
Förslag till färgställning upprättas under arbetets gång och
underställs kritikarien D. E. Lundberg. Stockholm.
- 3) I kyrkans taketol avslutas färgen samt skrapas och
träverket omsorgsfullt. En förslags härefter schackering
av det filagda träet.
Dessa förslag till ommåling har på begäran ingivits
av kritikarien E. Lundberg.
- 4) Vidare beslut stämman att alla nödiga reparationer
av träverket i kyrkan skola verkställas samt nya golv
utläggas om så visar sig erforderligt.
Beslutet underställs K. Byggnadsstyrelsen prövning
och godkännande.

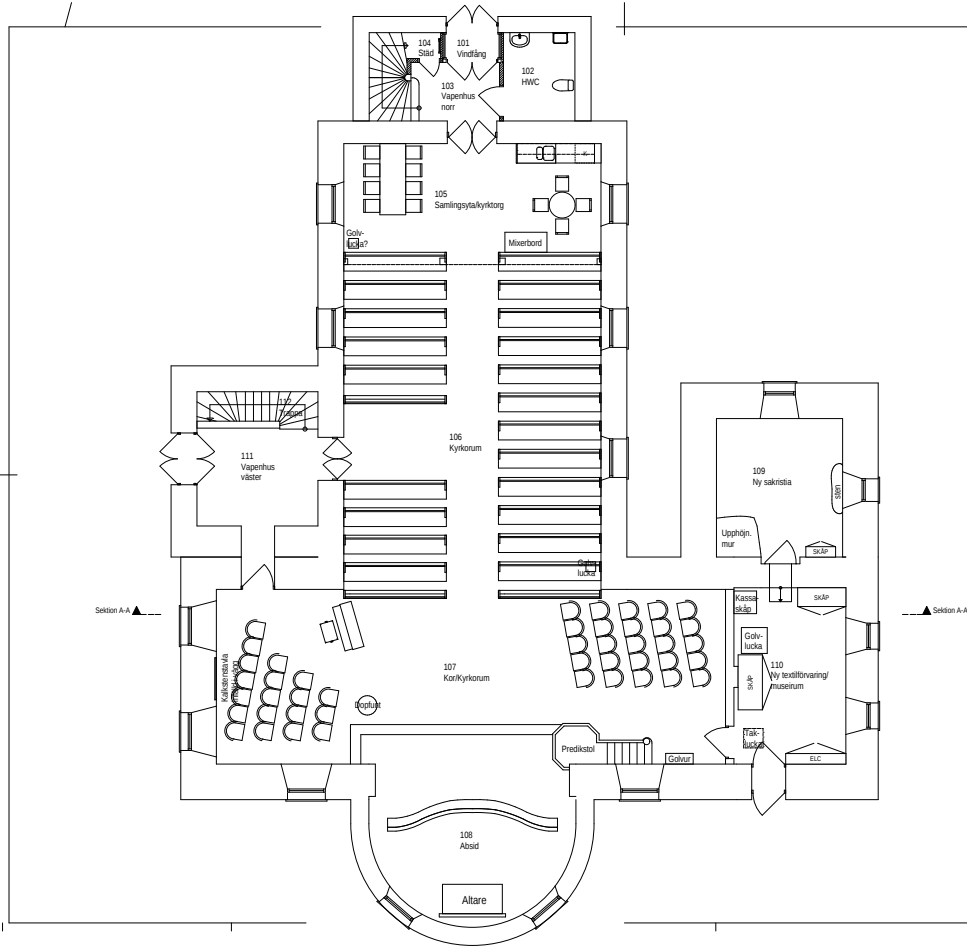
Instämning Rungör i församls
kyrka den 3 maj 1936 O. v.
Lundberg

Förordning som van
Lundberg
Ordförande.

En utdraget betyg
Lundberg
Kyrkostämman

Bilaga 4. Ritningsunderlag, Arkitekthuset AB, 2014.

Allmänt
Måttsättning utgår från befintlig
stomme. Känsliga mått tages på
plats före tillverkning av byggdelar.

Bef. dörråtermonterad =
som behålles

100

100

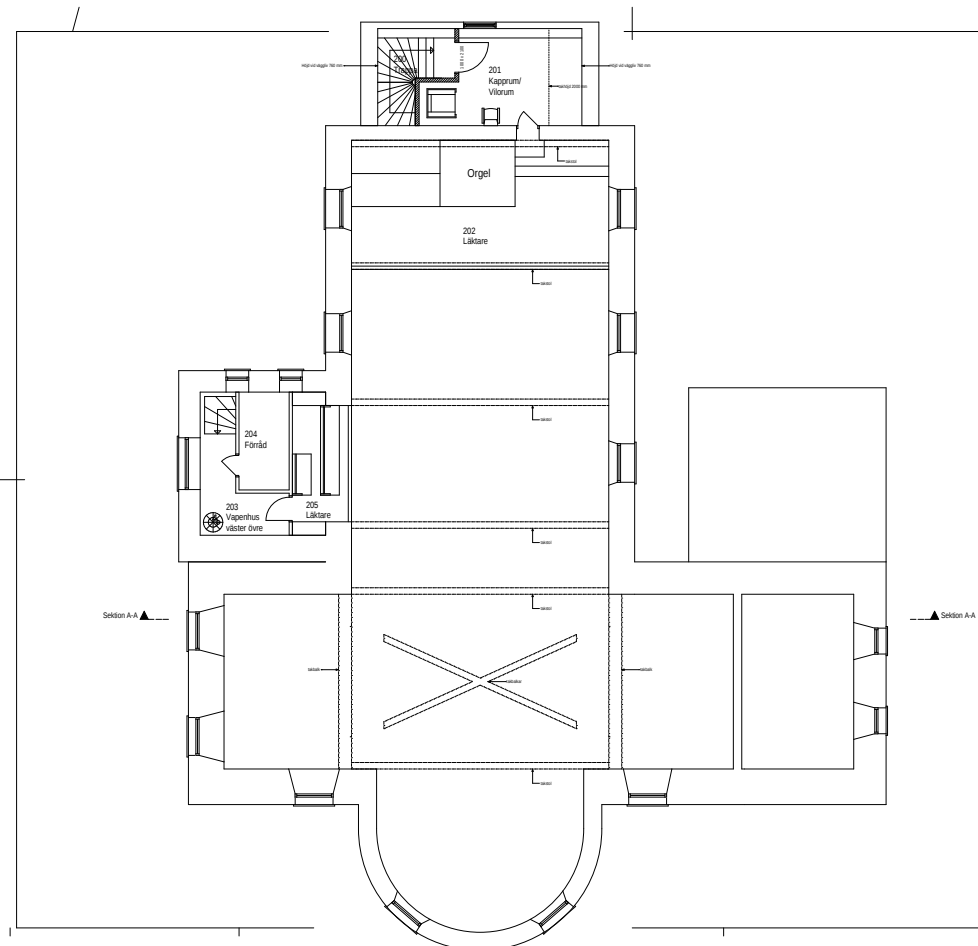
Preliminärhandling 140109

Lekonyds Ensamling

ARKITEKTURUSE

Jānis Jyka

A1=1:50 A3=1:100	A-40.1-11
---------------------	-----------

Allmänt

Allmänt
Måtsättning utgår från befintlig
stomme. Känsliga mått tages på
plats före tillverkning av byggdelar.

Bef. dörr
som behå

100

Preliminärhandling 140109

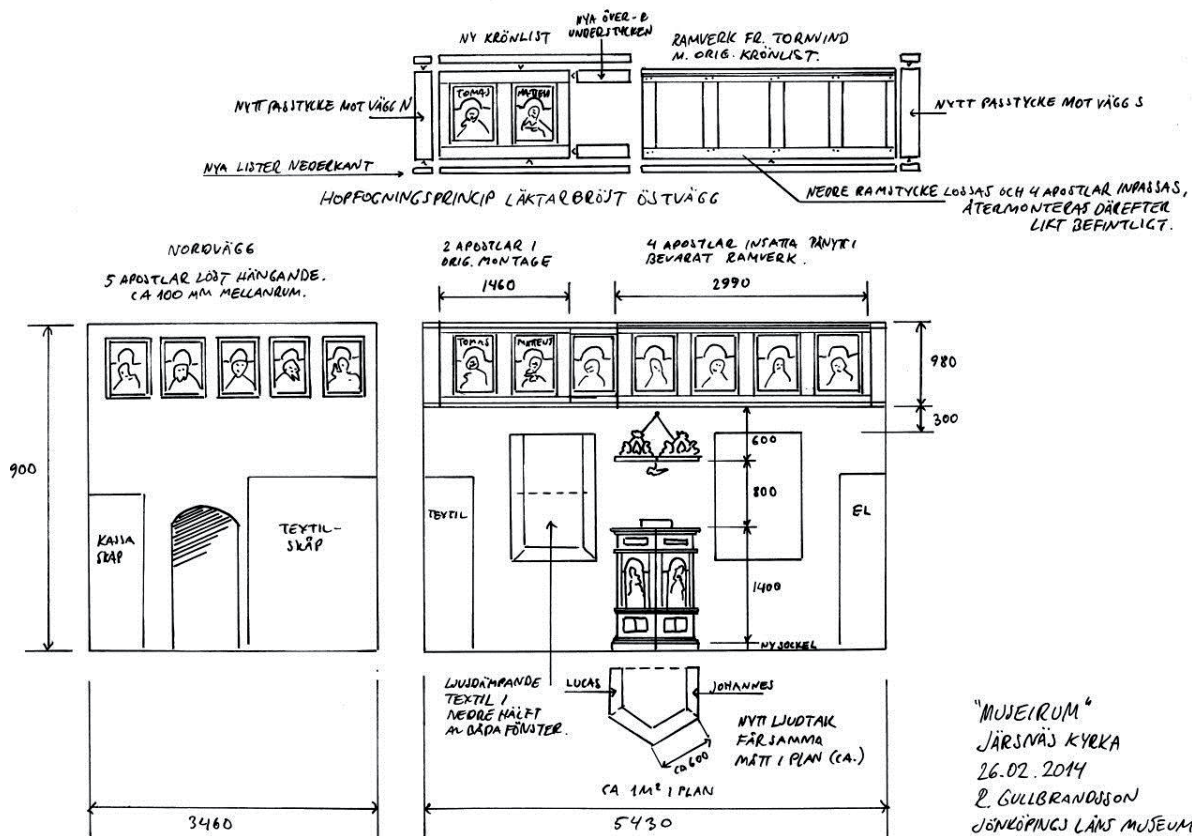
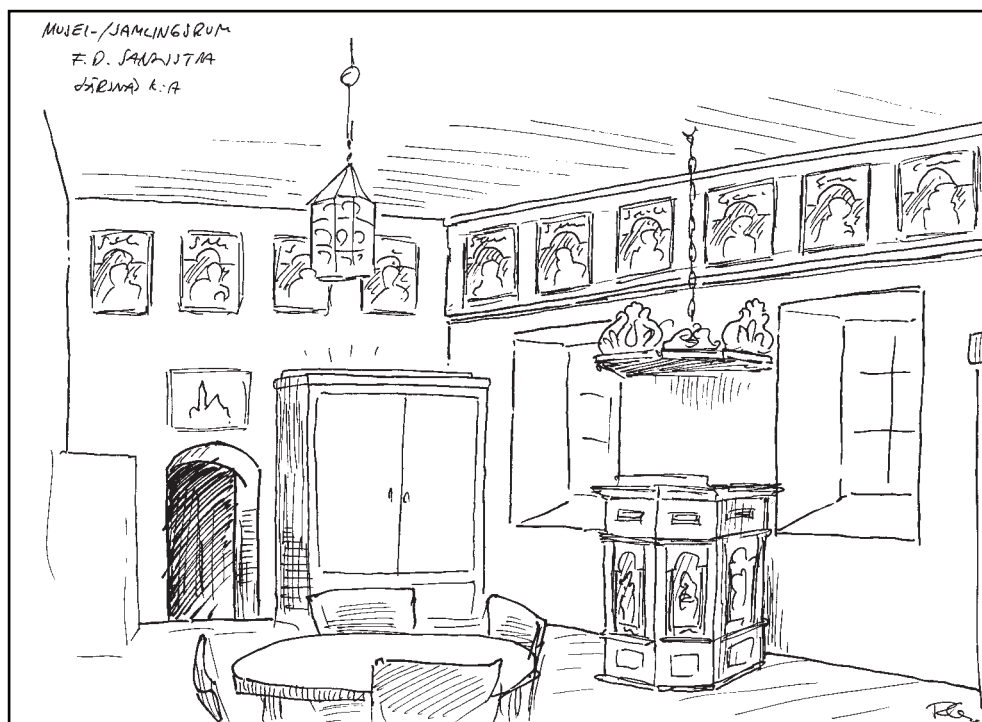
Lekenyds Borsaring

ARKITEKTHUSE

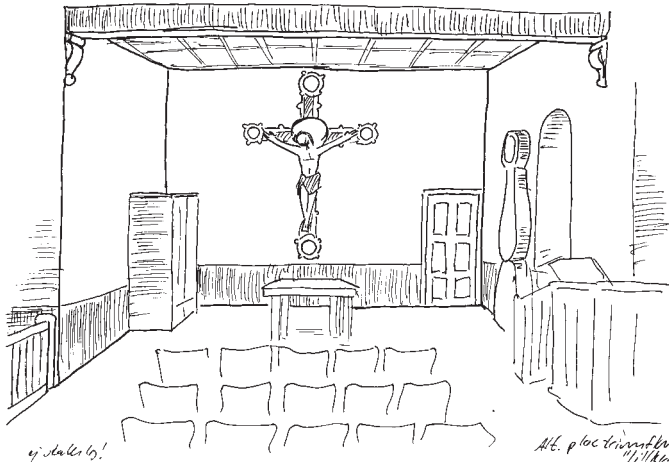
Jānis K.

A1=1:50 A3=1:100	A=40.1-12
---------------------	-----------

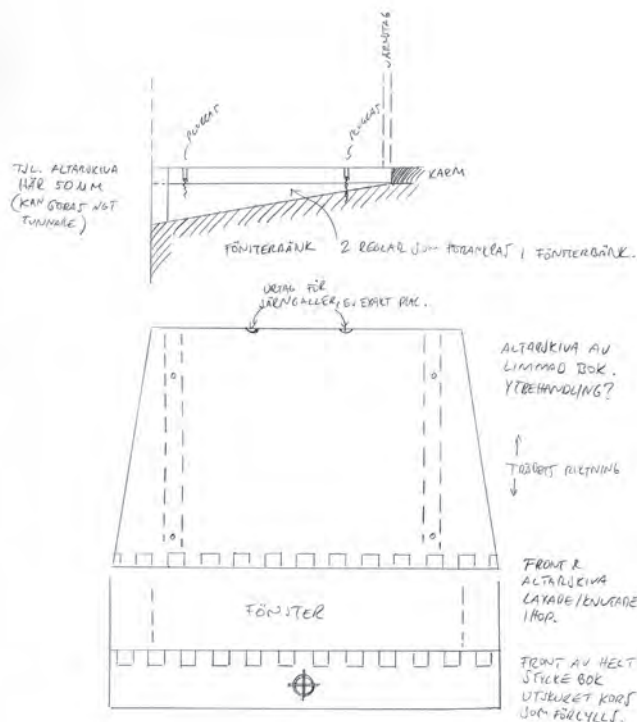
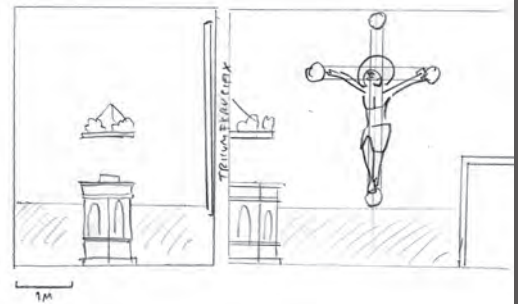
Bilaga 5. Förslagsskisser och ritningar rörande montering av museiföremål, altare i sakristia.

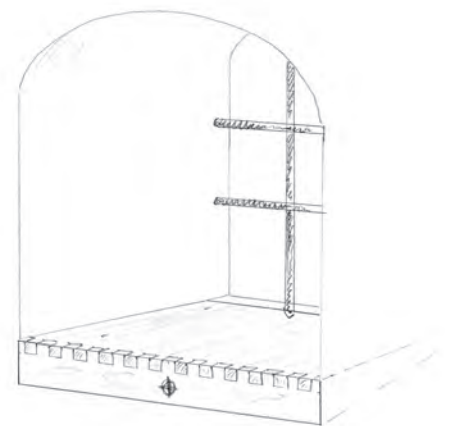
ÖRÖKAD KITA O KORJAM (MEDEL TIDA FÖRST)

RAC. P-JOZ I Ö. KORJAM

SEALA 1:10
PRINCIPITUNG
ALTARE I JÄNISTIA
JÄNISTIA
2014-01-15
RÖM G. JEN.

NEJEN
ALTARE I JÄNISTIA
JÄNISTIA
2014-01-15
RÖM G. JEN.

Bilaga 6. Materialspecifikation, Bröderna Bergströms Byggnads AB.

Bröderna Bergströms Byggnads AB

Järsnäs kyrka, invändig renovering 2014-2015

Färg

Utvändigt dörrar, fönster och ljudluckor	3A – 686
Tak kyrkorum kassetter	6A – 5873
Bjälkar	2A – 4031 lasyr
List runt spegel	1A – 5876
Fönster insida + 3 sidor	6A – 97 + 786 (alla fönster)
Putsade väggar, alla rum i kyrkan	Wibo 7A – 94
Alla tak i kyrkan, träpanel	6A – 5873
Väggpanel alla rum	7A – 94
Nytt pentry, skåp i museum	7A – 94
Bänkar, Dörrar, Läktbröst	6A – 5873, lasyr 2A – 4031
Röd bröstning i kyrkan	1A – 5876, lasering
Fernissa, bänkar, dörrar	Le Tonis Linoljefernissa
Fotsteg, bänkar	2A – 4031
Järnstag	Järnoxid svart
Täckmålade golv, samtliga	5005-420R
Skurgolv	Såpa med olja
Orgel sidor	6A – 94+786
Orgel front	6A – 5873 + lasyr 2A-4031
Absidtak	Koboltblå, 4 nyanser från 1A-28 till 7A-28
Text + stjärnor	23,75 guld
Bladverk	Veroa grönjerd + kromoxid grönt
Bottenfärg till text	786
Ny sakristia	Kaliumfärg nyans 8
Bladguld	Rosendouble 23,75 karat
Lim och handtryck, färg och tapetmakeri	

Halmstad 2015-06-24

BRÖDERNA BERGSTRÖMS BYGGNADS AB

Jarl Fager

Bröderna Bergströms Byggnads AB

Järsnäs kyrka, invändig renovering 2014-2015

Puts och bruk m.m

Kulekalkbruk	K 1:3 0-2 mm
Kalkbruk	ST ASTI NHL 2 1:2 0-4mm
Kalkbetong	NHL 5 1:1,5 0-9mm
Stenlagningsbruk	KEIM Restauro fog S155
Fog till kakel	SOP 037 Ljusgrå 16
Makadam	16-32 tvättad – källarp (sakristian)
Ölands kalksten till golv	
Boracol special till rötskador	

Halmstad 2015-06-24

BRÖDERNA BERGSTRÖMS BYGGNADS AB

Jarl Fager

Bilaga 7. Restaureringsrapport blyfönster.

MALMÖ GLASSLIPERI & BLYFÖNSTERFABRIK AB

Grundad 1907

Sandåkra 10/6 2015

Järsnäs kyrka, dokumentation

Allmänt:

Samtliga glasmålningar, förutom överdelarna på fönster 5 och 6, är renoverade på följande sätt.

Glasmålningarna tejpades på omålad sida, monterades ur bågarna varsamt och transporterades till vår firma i Sandåkra och filialen i Sillaröd. Glasmålningarna besiktigas, felaktigheter märktes ut. Stormjärnen monterades bort, najpunkterna utmärktes. Tejen togs försiktigt bort. Alla spräckta blyskarvar rengjordes noga och löddes. Felaktiga och trasiga glas byttes ut, spräckta glas limmades med epoxilim. Därefter öppnades blyprofilerna, gammalt kitt sögs bort med dammsugare, nytt kitt trycktes in och blyspröjsen trycktes ihop. Överflödigt kitt togs bort, blyprofilerna borstades med mässingsborste, putsades med krita och specialputsmedel. Under hela tiden kompletterades lödningen om någon spräckt blyspröjs hittades. Detta upprepades på andra sidan. Överdelarna på parti 5 och 6 blyades helt om.

Koppartråd löddes fast på de märkta punkterna för najtrådar. Parti 1 och 6 hade i efterhand fått vardera 1 stående stormjörn påsatta. Najtrådarna var ditsatta genom att 2 små hål borrats i blyet och kopparnajtråd trätts igenom och fäst stormjärnen. Vi har lött fast najtrådarna, eftersom det är en säkrare fastsättning och det går att löda med blyfönstren liggande. Det kunde inte göras, när fönstren var på plats.

Alla nylödda punkter oxiderades för att få samma patina som befintliga.

Efter kontroll och ännu en putsning transporterades glasmålningarna till Järsnäs kyrka. Där fästes stormjärnen och glasmålningarna monterades i bågarna på samma sätt som de var monterade tidigare.

Arbetsbeskrivning av varje glasmålning:

Fönsterparti 1, överdel:

3 spräckta glas i innerfris var täckta med bly på omålad sida, vi täckt på målad sida.

3 spräckta har vi skarvat med bly på bägge sidor.

2 glas inne i glasmålningen var täckta med bly på målad sida, vi har limmat samt täckt på omålad sida.

Fönsterparti 1, mellandel:

1 spricka var täckt med bly på omålad sida, vi har täckt på den målade sidan.

Fönsterparti 1, underdel:

Spricka i blomma lackad med splitterskyddslack.

1 spricka i innerfris var täckt med bly på målad sida, vi har täckt på omålad sida.

Fönsterparti 2, överdel:

1 spräckt glas limmat på båda sidor.

1 spräckt friskas uttaget och limmat i spricka.

Fönsterparti 2, mellandel:

1 glas limmat och spricka täckt med bly på båda sidor.

Fönsterparti 2, nederdel:

1 friskas limmat.

Fönsterparti 3, överdel:

1 glas, moln, med stjärnspricka har blivit säkrat med splitterskyddslack. Inga glasbitar saknades.

1 stormjörn passade inte till figurerna. Satt tillbaka som det satt.

Fönsterparti 3, mellandel:

1 friskas limmat.

Fönsterparti 3, nederdel:

1 friskas limmat, 1 friskas utbytt, 1 rött glas i mantel limmat, 1 felaktigt omålat grönt glas är utbytt, målat och bränt i glasugn.

Fönsterparti 4, överdel:

Helt omblyat, kittat och putsat samt bly oxiderade. Inga glas bytta eller limmade.

Fönsterparti 4, mellandel:

1 friskas limmat, 2 glas i stav limmade

Fönsterparti 4, nederdel:

2 friskas samt 1 fyrkantigt glas med blomma limmade.

Fönsterparti 5, överdel:

Glasmålningen är omblyad, förutom delar av cirkel och rektangel.

3 gula glas med små sprickor är limmade.

Fönsterparti 5, mellandel:

2 glas med målade löv saknade bitar. Vi har målat och brännt ersättningsglas och skarvat dit med blyprofil. 1 omålat gult söndrigt glas är utbytt mot likvärdigt, likaså ett rött i innerfris.

Fönsterparti 5, nederdel:

1 spräckt rött glas i innerfris är limmat.

Fönsterparti 6, överdel:

Inga söndriga glas.

Fönsterparti 6, mellandel:

Inga söndriga glas.

Fönsterparti 6, nederdel:

1 rött glas i innerfris limmat.

Med vänlig hälsning

Bengt Eriksson

Malmö Glassliperi & Blyfönsterfabrik AB

Sandåkra 29

274 92 Skurup

0411-410 46

Bengt Eriksson mob. 0708 145 187

Berith Eriksson 070 71 97 967

Billy Eriksson: 0703 78 00 97

E-mail: malmö.glasobly@gmail.com

www.malmoglasobly.se

Kyrkan i Järsnäs har en lång historia som sträcker sig tillbaka till medeltiden. Sin nuvarande skepnad fick kyrkan till stor del genom en om- och tillbyggnad 1905-1906 under ledning av Jönköpings stadsarkitekt August Atterström. Den originella jugendkaraktären kom att lyftas fram vid den genomgripande restaurering som ägde rum 2014-2015 i syfte att anpassa kyrkorummet till dagens och morgondagens behov.

